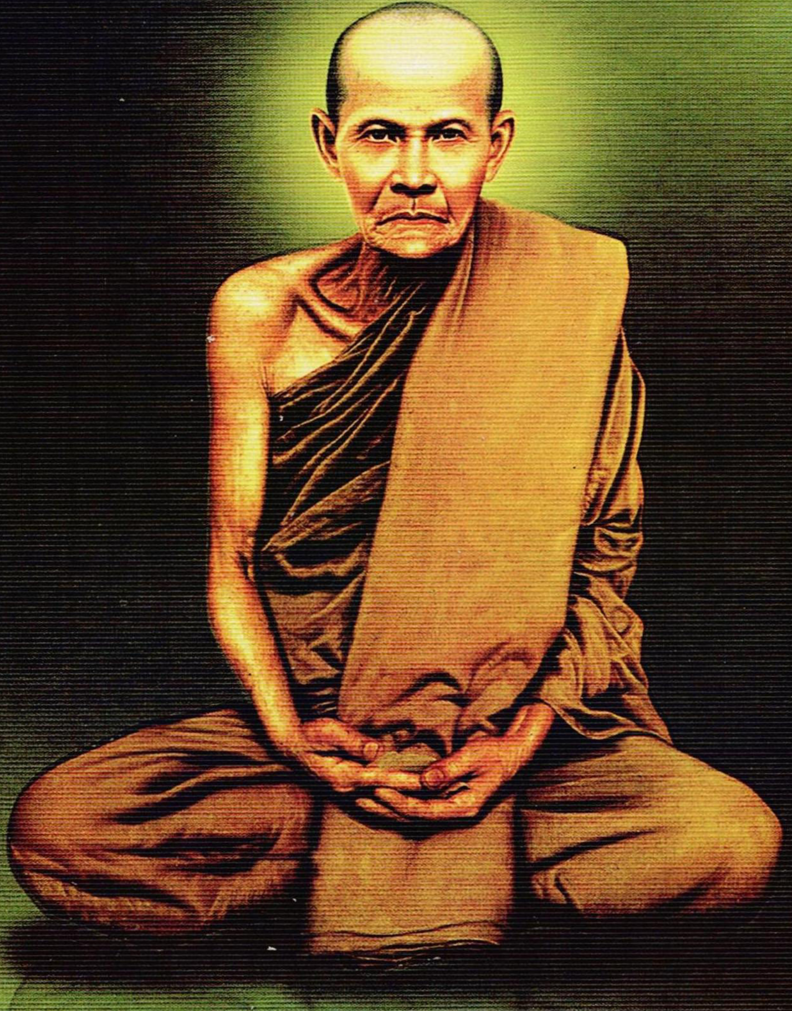

Biography
of

Prah Ajarn Munn Bhuridhatto

Wat Pah Bhuridhatta Dhirawaas

Nong Pue Nanai, Punnanikom, Sakol-Nakorn

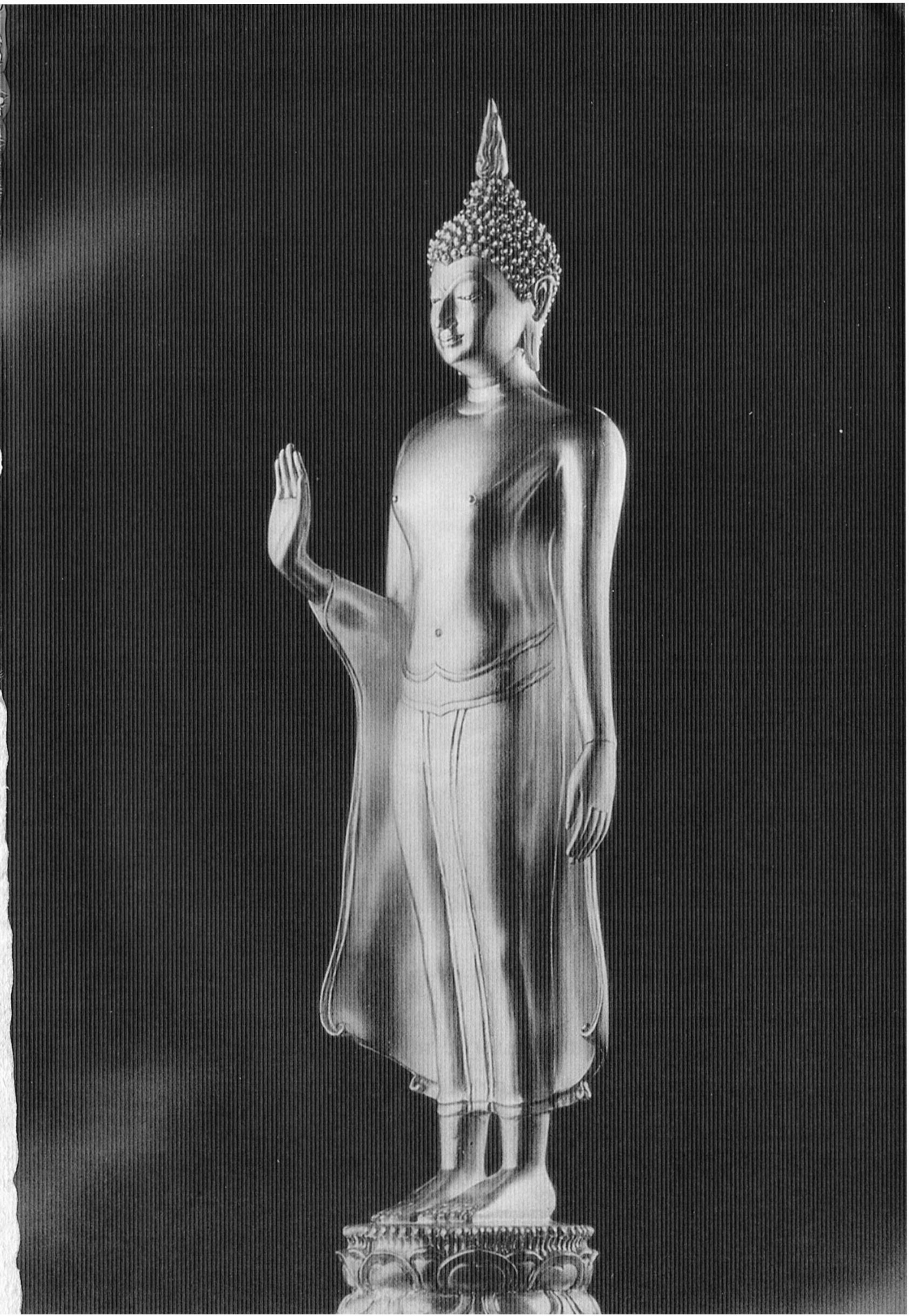
(English – Thai Edition)

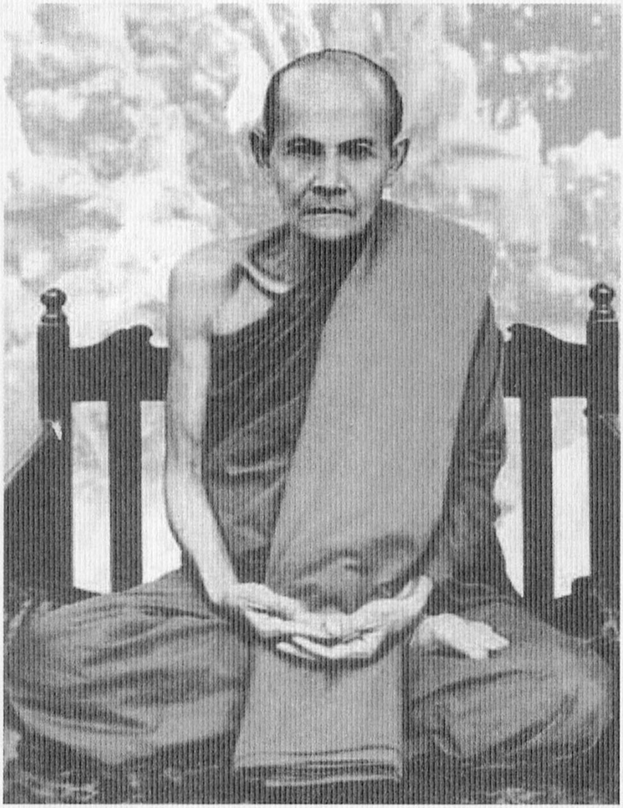
ประวัติ

พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต

วัดป่าภูริทัตตถิราวาส

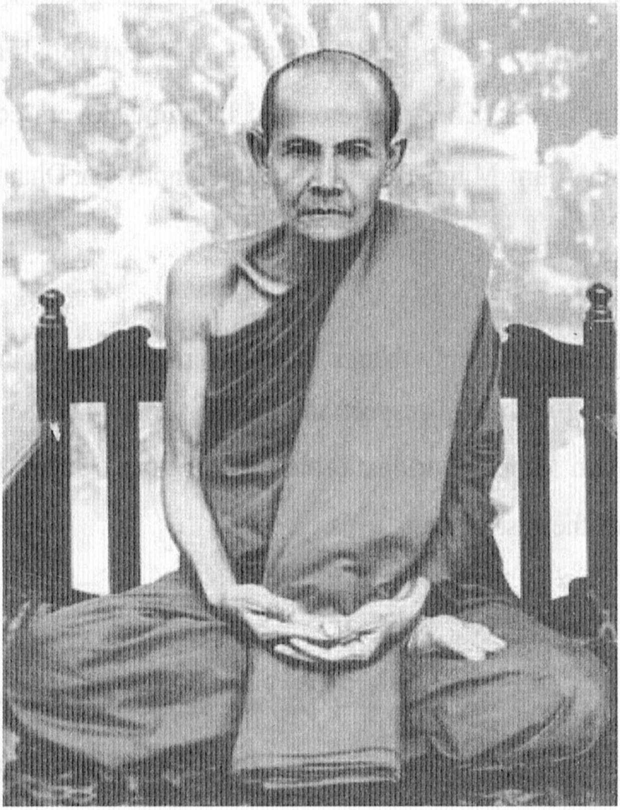
หนองผือนาใน พรรณนานิคม จังหวัดสกลนคร

Prah Ajarn Munn Bhuridhatta Dhera

A.D. 1870 - A.D. 1949

ท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺตเถร

พ.ศ.๒๔๑๓ – พ.ศ.๒๔๙๒

2nd Translator Preface

Since Prah Ajarn Munn Bhuridhatto is the greatest teacher on Samadhi (Concentration), 8,000 copies of 1st publishing were all distributed in 1 year. The translator and Dhamma lovers co-operate to publicize Prah Ajarn Munn Bhuridhatto's biography for Dhamma charity again.

The translator deeply thanks to whoever sacrifice your money for 2nd publishing with high respect and appreciation. May the Tri Rattana and Prah Ajarn Munn Bhuridhatto bless all of you to meet the auspices (mangala) all the rest of your lives

Usanee Sukhumalind

(Miss Usanee Sukhumalind)

คำนำการพิมพ์ครั้งที่ ๒

เนื่องจากพระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระเป็นบรมครูผู้ยิ่งใหญ่ทางด้านสมาธิ หนังสือที่พิมพ์แจกเป็นธรรมทานครั้งแรกจำนวน ๘,๐๐๐ เล่ม โดยผู้มีจิตศรัทธาทั้งบรรพชิตและฆราวาสหมดภายใน ๑ ปี ผู้แปลและผู้มีจิตศรัทธาจึงร่วมกันพิมพ์ถวายเพิ่มเพื่อเผยแพร่ประวัติพระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระ เพื่อเป็นธรรมทานเช่นเดิม

ขอขอบคุณทุกท่านที่ได้สละปัจจัยเพื่อร่วมพิมพ์หนังสือครั้งที่ ๒ นี้ ด้วยความนับถือและซาบซึ้งในน้ำใจของทุกท่านเป็นอย่างยิ่ง ขออำนาจคุณพระรัตนตรัยและพระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระ จงดลบันดาลให้ทุกท่านได้พบแต่สิ่งที่เป็นมงคลตลอดชีวิต

นางสาวอุษณีย์ สุขุมาลินท์

Translator's Preface

The biography of Prah Ajarn Munn in English-Thai issue is made by the wish of Prah Khru Suddhammabhorn (Payoong Chavanapunyo), the present abbot of Wat Pah Bhuridhatta-Dhirawaas. He would like to distribute this book to foreign and Thai visitors and he himself chose the original extract compiled by Prah Ariya Khunadhara (Seng Pusso). The translator volunteered to do it for him and uses English which is easy to read and understand. The spelling in this book is English-English, not American-English.

This book is not for sale, only distribute for Dhamma charity (Dhamma gift). Anyone who would like to reproduce, please contact straight to the abbot since the translator gives this copyright to the person who is the abbot of Wat Pah Bhuridhatta-Dhirawaas.

(Miss Usanee Sukhumalind)

คำนำของผู้แปล

ชีวประวัติหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต ฉบับภาษาอังกฤษ-ไทยนี้ ได้จัดทำขึ้นตามความปรารถนาของพระครูสุทธธรรมาภรณ์ (พระอาจารย์พยุง ชวนปญฺโญ) เจ้าอาวาสวัดป่าภูริทัตตถิราวาสองค์ปัจจุบัน ที่ต้องการมีไว้แจกให้กับผู้มาเยือนชาวต่างชาติและคนไทย และเป็นผู้เลือกในส่วนที่เป็นต้นฉบับเดิมที่ท่านเจ้าคุณพระอริยคุณาธาร (เส็ง ปุสฺโส)เรียบเรียงไว้ ผู้แปลจึงอาสาทำให้ ภาษาอังกฤษในหนังสือเล่มนี้ใช้ภาษาอังกฤษที่ง่ายต่อการอ่านและเข้าใจและการสะกดคำในหนังสือเล่มนี้ใช้ภาษาอังกฤษแบบอังกฤษ ไม่ใช่ภาษาอังกฤษแบบอเมริกัน

หนังสือเล่มนี้ไม่ได้จำหน่าย มีไว้แจกเพื่อเป็นธรรมทานเท่านั้น บุคคลใดต้องการพิมพ์เผยแพร่หนังสือเล่มนี้ โปรดติดต่อกับเจ้าอาวาสโดยตรง เพราะผู้แปลได้มอบลิขสิทธิ์นี้ให้แก่ผู้เป็นเจ้าอาวาสวัดป่าภูริทัตตถิราวาสตลอดไป

อุษณีย์ สุขุมาลินท์

นางสาวอุษณีย์ สุขุมาลินท์

BIOGRAPHY

of

PRAH AJARN MUNN BHURIDHATTA DHERA

compiled by

PRAH ARIYA KHUNADHARA (SENG PUSSO)

PRAH AJARN MUNN (BHURIDHATTA DHERA) who taught Dhamma on *vipassana* (meditation) to a great number of his disciples and he is highly revered. His biography can be *dhitthanukhati* (guide) to any man.

HIS BIRTH

He was born in the family of 'Kaenkaew' with Naai Kamduang, his father and Nang Chandra, his mother. His family was Buddhist by tradition.

ชีวประวัติ

ของ

ท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺตเถร

เรียบเรียงโดย

พระอริยคุณาธาร (เส็ง ปุสฺโส)

พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺตเถร อาจารย์สอนธรรมทางวิปัสสนา มีศิษยานุศิษย์มาก มีคนเคารพนับถือมาก มีชีวประวัติควรเป็นทิฏฐานุคติแก่กุลบุตรได้ผู้หนึ่ง ดังจะเล่าต่อไปนี้

ชาติสกุล

ท่านเกิดในสกุล แก่นแก้ว นายคำด้วง เป็นบิดา นางจันทร์ เป็นมารดา เพียแก่นท้าวเป็นปู่ ชาติไทย นับถือพุทธศาสนา

He was born on Thursday 20th January B.E. 2413 (A.D. 1870) at Baan Khambong, Khong Jiam, Ubol Ratchathani. He had 8 brothers and sisters, he was the eldest one. Six of them died at youth and two younger sisters were left, the youngest one named Wan Jumpasilp.

His Character

He was small in stature with fair complexion. He was strong, active, intelligent by birth and docile. He did not accept to do in the wrong ways.

His Education

He studied in his uncle's office about the alphabets on Thai Noi, Thai, Dhamma and Khamer. He was literate, quickly learnt because of his good memory and persevereance.

เกิดวันพฤหัสบดี เดือนยี่ ปีมะแม ตรงกับวันที่ ๒๐ เดือนมกราคมพ.ศ. ๒๔๑๓ ณ บ้านคำบง ตำบลโขงเจียม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี มีพี่น้องร่วมท้อง-เดียวกัน ๙ คน ท่านเป็นบุตรคนหัวปี บุตร ๖ คนตายเสียแต่เล็ก ยังเหลือน้องสาว ๒ คน คนสุดท้องชื่อ หวัน จำปาศิลป์

รูปร่างลักษณะและนิสัย

ท่านเป็นคนร่างเล็ก ผิวขาวแดง แข็งแรง ว่องไว สติปัญญาดี มาแต่กำเนิด ฉลาด เป็นผู้ว่าง่ายสอนง่ายในทางที่ถูก ไม่ยอมทำตามในทางที่ผิด

การศึกษาสามัญ

ท่านได้เรียนอักขรสมัยในสำนักของอา คือ เรียนอักษรไทยน้อย อักษรไทย อักษรธรรมและอักษรขอม อ่านออกเขียนได้ นัยว่า ท่านเรียนได้รวดเร็วเพราะมีความทรงจำดีและมีความขยันหมั่นเพียร ชอบการเล่าเรียนศึกษา

Entering the Monkhood

At the age of 15, he was ordained as a novice (samanera) at Wat Baan Khambong and learnt about religion, prayed on mantras and sutras. His instructors was very kind to him as he was very well in attention and behavior. His father asked him to disrobe at the age of 17 to help do the business. He did as his father request and helped him with all his strength.

He used to tell that he stuck his grandmother's order to his mind, "You must ordain for me because I brought you up." He often thought to re-ordain because he loved monkhood.

Going to the Priesthood

At the age of 22, he asked his parents' permission to reordain. He studied in the office of Prah Ajarn Sao Kanta-Sila Dhera at Wat Liab,

การบรรพชา

เมื่อท่านอายุได้ ๑๕ ปี ได้บรรพชาเป็นสามเณรในสำนักบ้าน-คำบง ใครเป็นบรรพชาจารย์ไม่ปรากฏ ครั้นบวชแล้วได้ศึกษาความรู้ทางพระศาสนา มีสวดมนต์และสูตรต่าง ๆ ในสำนักบรรพชาจารย์ จดจำได้รวดเร็ว อาจารย์เมตตาปรานีมาก เพราะเอาใจใส่ในการเล่าเรียนดี ประพฤติปฏิบัติเรียบร้อย เป็นที่ไว้เนื้อเชื่อใจได้ เมื่อท่านอายุได้ ๑๗ ปี บิดาขอร้องให้ลาสิกขาเพื่อช่วยการงานทางบ้าน ท่านก็ได้ลาสิกขาไปช่วยการงานของบิดามารดาเต็มความสามารถ

ท่านเล่าว่า เมื่อลาสิกขาไปแล้วยังคิดที่จะบวชอยู่อีกเสมอ ไม่ลืมเลย คงเป็นเพราะมีอุปนิสัยในทางบวชมาแต่ก่อนอย่างหนึ่ง อีก อย่างหนึ่งเพราะติดใจในคำสั่งของยายว่า “เจ้าต้องบวชให้ยาย เพราะยายก็ได้เลี้ยงเจ้ายาก” คำสั่งของยายนี้ คอยสะกิดใจอยู่เสมอ

การอุปสมบท

ครั้นอายุท่านได้ ๒๒ ปี ท่านเล่าว่า มีความอยากบวชเป็นกำลังจึงอำลาบิดามารดาบวช ท่านทั้งสองก็อนุญาตตามประสงค์ ท่านได้เข้าศึกษาในสำนักของท่านพระอาจารย์เสาร์ กนฺตสีลเถร วัดเลียบ

Muang District, Ubol Ratchathani. He was fully ordained in the priesthood at Wat Sri Thong, Muang District, Ubol Ratchathani on 12th June B.E. 2436 (A.D. 1983), Prah Ariya Kavi (Orn Dhammarakkhito) - the preceptor, Prah Khru Si-tha Chayaseno – Prah Kamma Vajajaraya, Prah Khru Prajuck Ubolkhun (Sui Yanasayo) – Prah Anusavanajara. He was named in Magadha language as 'Bhuridhatto'. After that he was back to study meditation with Prah Ajarn Sao Kantasila Dhera at Wat Liab again.

The Prophetic Dream

He told that while he was studying *Kammathana* with Prah Ajarn Sao Kantasila Dhera at Wat Liab, Ubol Ratchathani, he at first repeated (Parikamm Bhavana) the word 'Buddho'. About midnight, he saw in his vision that he walked out of the wild village to the large, bare field. He had seen a fallen, leafless tree with one-spanned stump left. He stepped

ท่านพระอาจารย์เสาร์ กนฺตสีลเถร ณ วัดเลียบ เมืองอุบล จังหวัดอุบลราชธานี ได้รับอุปสมบทกรรมเป็น ภิกษุภาวะในพุทธศาสนา ณ วัดศรีทอง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี พระอริยกวี (อ่อน ธมฺมรกฺขิโต) เป็นพระอุปัชฌาย์ พระครูสีทา ชยเสโน เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระครูประจักษ์อุบลคุณ (สุ้ย ญาณาสโย) เป็นพระอนุสาวนาจารย์ เมื่อวันที่ ๑๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๓๖ พระอุปัชฌาย์ขนานนามมคธให้ว่า ภูริทตฺโต เสร็จอุปสมบทกรรมแล้ว ได้กลับมาสำนัก ศึกษาวิปัสสนาธุระกับพระอาจารย์เสาร์ กนฺตสีลเถร ณ วัดเลียบ ต่อไป

สุบินนิมิต

ท่านเล่าว่า เมื่อกำลังศึกษากัมมัฏฐานภาวนาในสำนักท่านพระอาจารย์เสาร์ กนฺตสีลเถร ณ วัดเลียบ จังหวัดอุบลราชธานี นั้น ชั้นแรกยังใช้บริกรรมภาวนาว่า พุทโธ อยู่มาวันหนึ่ง จะเป็นเวลาเที่ยงคืนหรืออย่างไรไม่แน่ บังเกิดสุบินนิมิตว่า ได้เดินออกจากหมู่บ้านป่า เลยป่าออกไปถึงทุ่งเวิ้งว้างกว้างขวาง จึงเดินตามทุ่งไป ได้เห็นชาติต้นหนึ่งสูงประมาณ ๑ คืบ ใหญ่ประมาณ ๑อ้อม ท่านขึ้นสู่ขอนชาตินั้น พิจารณาดูอยู่ รู้ว่าผุพังไปบ้างและจักไม่งอกขึ้นได้อีก ในขณะที่กำลังพิจารณาอยู่นั้น มีม้าตัวหนึ่งไม่ทราบว่ามาจากไหน

on the log to examine and found that it was rotten and had the chance to grow no longer. While he was doing that, a horse came from nowhere to harness the dead log. He rode on the horse which galloped the northeastern at full speed. He also noticed a look-like Tripitaka Case before him. It was very elaborate with brightly shining silvery. the horse took him towards that case. He dismounted in front of the Tripitaka Case and did not know for sure if there was something inside it or not, but he did not open it. Looking forward, he caught the sight of dense forest with a lot of thorns. He could not go any further and woke up.

This prophetic dream predicted of his determination in his persistence. He practiced very hard to achieve his goal by walking meditation practice or *Samadhi*. He still observed the rules like the Buddha had practised on the way of Ariyamagga.

มาเทียมขอนชาติ ท่านจึงขึ้นขี่ม้าตัวนั้น ม้าพาวิ่งไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนืออย่างเต็มฝีเท้า ขณะที่ม้าพาวิ่งไปนั้น ได้แลเห็นตู้ใบหนึ่งเหมือนตู้พระไตรปิฎกตั้งอยู่ข้างหน้า ตู้นั้นวิจิตรด้วยเงินสีขาวเลื่อมเป็นประกายผ่องใสยิ่งนัก ม้าพาวิ่งเข้าไปสู่ตู้นั้น ครั้นถึงม้าก็หยุดและหายไป ท่านลงจากหลังม้าตรงตู้พระไตรปิฎกนั้น แต่มิได้เปิดตู้ดู ไม่ทราบว่ามีอะไรอยู่ในนั้น แลดูไปข้างหน้า เห็นเป็นป่ารกชัฏ เต็มไปด้วยขวากหนามต่าง ๆ จะไปต่อไม่ได้ เลยรู้สึกตัวตื่นขึ้น

สุบินนิมิตนี้ เป็นบุพพนิมิตบอกความมั่นใจในการทำความเพียรของท่าน ท่านจึงตั้งหน้าทำความเพียรพยายามมิได้ท้อถอย มีการเดินจงกรมบ้าง นั่งสมาธิบ้าง ข้อวัตรปฏิบัติต่าง ๆ ก็มิได้ทอดทิ้ง คงดำเนินตามข้อปฏิบัติอันท่านโบราณบัณฑิตทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ทรงบำเพ็ญตามทางแห่งอริยมรรค

Later he recalled to contemplate his vision of the future (prophetic dream), it pointed out that *he ordained in Buddhist and practised Ariyamagga* was *'walking out of the wild village'*. *Housing* was *'all the mistakes'* and *the wild* was *'kilesa'*. *Reaching the bare field* was *'leaving all the mistakes'* and doing the goodness. *The log* was *his birth*; *the horse* was *'intellectual vipassana'* to *correct the mistakes*. *Riding on the horse and running to the Tripitaka Case* meant *'he would succeed in **Patisambhidhanusassana*** (know the methods in preaching his followers to get the tranquility and understanding on mind practice)'. He would not get ***Jatusambhidhayana*** since he did not open the Case. Before him, *there were a lot of thorns* was *'over looking on magga, sajja led to mistakes'*

After this, he retreated his mind to look for his body (Kayakhata Sati Bhavana).

Visions in Samadhi Nimitta

He also told that in the early days of meditation practice at

ครั้นต่อมาท่านจึงหวนไปพิจารณาสุบินนิมิตนั้น จึงได้ความว่า การที่ท่านออกมาบวชในพระพุทธศาสนาและได้ปฏิบัติตามอริยมรรคนั้น ชื่อว่าออกจากบ้าน บ้านนั้นคือความผิดทั้งหลาย และป่านั้นคือกิเลส ซึ่งเป็นความผิดเหมือนกัน อันความที่บรรลุถึงทุ่งอันเวิ้งว้างนั้น คือละความผิดทั้งหลายประกอบแต่ความดีความงาม ขอนชาติได้แก่ ชาติความเกิด ม้าได้แก่ ตัวปัญญาวิปัสสนา จักมาแก้ความผิด การขึ้นสู่ม้าแล้วพาวิ่งไปสู่ตู้พระไตรปิฎกนั้นคือ เมื่อพิจารณาไปแล้ว จักสำเร็จเป็น **ปฏิสัมภิทานุสาสน์** ฉลาดรู้อะไรๆ ในเทศนาวิธีทรมานแนะนำสั่งสอนสานุศิษย์ทั้งหลาย ให้ได้รับความเย็นใจและเข้าใจในข้อปฏิบัติทางจิต แต่จะไม่ได้ใน **จตุปฏิสัมภิทาญาณ** เพราะไม่ได้เปิดดูตู้นั้น ส่วนข้างหน้ามันเต็มไปด้วยขวากหนามนั้นได้ความว่า เมื่อพิจารณาเกินไปจากมรรค จากสัจจะ ก็คือความผิดนั่นเอง เมื่อพิจารณาได้ความเท่านี้แล้ว ก็ถอยจิตคืนมาหาตัว พิจารณากาย เป็นกายคตาสติภาวนาต่อไป

สมาธินิมิต

เมื่อท่านเล่าให้ฟังว่า เมื่อท่านเจริญกัมมัฏฐานภาวนาอยู่ที่

Wat Liab, Ubol Ratchathani, he repeated 'Buddho' at the beginning of that time.

1. THE FIRST PERIOD – Ukkhahanimitta happened when he controlled his mind, he saw a corpse turned its face to him. A dog tore it to eat the inner organs. Seeing that he did not yield and still fix on that nimitta with lying, walking practice, walking forward and backward with the sight of the corpse. He enlarged it later, made it rotten and broke it into very, very tiny pieces. He set on both new and old death filled in the temple with the vultures, crows and dogs fighting to eat the corpses. He did so until the corpses became glass rings.

2. THE SECOND PERIOD – When the corpses became the glass rings, he concentrated in white, shining, clear rings like white Kasin (meditation of four elements) rings.

วัดเลียบ เมืองอุบลนั้น ในชั้นแรกยังบริกรรมภาวนาว่า พุทโธ ๆ

วาระแรก มีอุคคหมินิต คือ เมื่อจิตรวมลง ได้ปรากฏรูปอสุภะภายนอกก่อน คือเห็นคนตายอยู่ข้างหน้า ห่างจากที่นั่งประมาณ ๑ วา ผินหน้ามาทางท่าน มีสุนัขตัวหนึ่งมาดึงไส้ออกไปกินอยู่ เมื่อเห็นอย่างนั้น ท่านก็มิได้ท้อถอย คงกำหนดนิมิตนั้นให้มาก ออกจากที่นั่งแล้วจะนอนอยู่ก็ดี จงกรมก็ดี เดินไปเดินมาอยู่ก็ดี ก็ให้ปรากฏนิมิตอยู่อย่างนั้น ครั้นนานวันมาก็ขยายให้ใหญ่ ขยายให้เน่าเปื่อยผุพัง เป็นจุณวิจุณไป กำหนดให้มาก ให้มีทั้งตายเก่าและตายใหม่ จนกระทั่งเต็มหมดทั้งวัดทั้งวา มีแร้งกาหมายื้อแย่งกินกันอยู่ ท่านก็ทำอยู่อย่างนั้น จนอสุภะได้กลับกลายเป็นวงแก้ว

วาระที่ ๒ เมื่อร่างอสุภะทั้งหมดได้กลับกลายมาเป็นวงแก้วแล้ว จึงเพ่งอยู่ในวงแก้วอันขาวเลื่อม ใสสะอาด คล้ายวงกสิณสีขาว ท่านก็เพ่งพินิจพิจารณาอยู่ในวงนั้นเรื่อยไป

3. THE THIRD PERIOD – When he went on concentration, he saw something look like the mountain in front of him. He wished to look at and walked there. Might it be the way to practise? He noticed there were 5 platforms on the mountain. He stepped up to the fifth one, stopped and stepped down. He found himself carrying a sword, wearing a pair of shoes on the way to the mountain. The next night the vision of last night was the same but this time there was a wall with a door blocked him. He would like to see whether there was anything inside or not. He pushed the door to get in, a way lay straight in front for him to walk. On his right, there were seats and staying places of a few bhikkhus sitting in Samadhi. Their places looked like the covers on the carts. He paid no attention and continued walking on, there were cliffs on both sides with a hermit in the cave. He stopped at the very high cliffs with no way to go so he turned back to the same way.

วาระที่ ๓ เมื่อกำหนดพิจารณาต่อไป จึงแลไปเห็นอะไรอย่างหนึ่งคล้ายภูเขาอยู่ข้างหน้า จึงนึกขึ้นในขณะนั้นว่าอยากไปดู บางทีจะเป็นหนทางปฏิบัติกระมัง? จึงได้เดินไปดู ปรากฏว่าภูเขานั้นเป็นพักอยู่ ๕ พัก จึงก้าวขึ้นไปพักที่ ๕ แล้วหยุด แล้วกลับคืน ขณะที่เดินไปนั้น ปรากฏว่าตัวท่านสะพายดาบอันคมกล้าเล่มหนึ่ง และที่เท้ามีรองเท้าสวมอยู่ ในคืนต่อมาก็เป็นไปอย่างนั้นอีก และปรากฏนิมิตคืบหน้าต่อไปเป็นกำแพงขวางหน้าอยู่ ที่กำแพงมีประตู จึงอยากเข้าไปดูว่าข้างในมีอะไรอีก จึงเอามือผลักประตูเข้าไป ปรากฏว่ามีทางสายหนึ่งตรงไป ท่านจึงเดินตามทางนั้นไป ข้างทางขวามือเห็นมีที่นั่งและที่อยู่ของพระภิกษุ ๒-๓ รูปกำลังนั่งสมาธิอยู่ ที่อยู่ของพระภิกษุนั้นคล้ายประทุนเกวียน ท่านมิได้เอาใจใส่ คงเดินต่อไป ข้างทางทั้งสองข้างมีถ้ำมีเงื้อมผาอยู่มาก ได้เห็นดาบสตนหนึ่งอาศัยอยู่ในถ้ำแห่งหนึ่ง ท่านก็มิได้เอาใจใส่อีก ครั้นเดินต่อไปก็ถึงหน้าผาสูงมาก จะไปอีกก็ไปไม่ได้ จึงหยุดเพียงนั้น แล้วกลับออกมาทางเก่า

The later night he went back to that place. Arriving at the cliff, the cradle-like vehicle appeared, lowered from the cliff. He got up in it and was pulled up onto the mountain. When he reached at the top, a large junk was there. In the junk, there was a square table with fine, green table-cloth. Of four directions brightened with the lights. He sat on the table and ate food. After having finished eating, he looked forward but could not go on because of deep abyss. With no bridges to cross, he turned back.

4. THE FOURTH PERIOD – He concentrated his mind to be there again, this time a bridge for crossing appeared. He walked across it but high huge wall with strong towers was against him with big roads lied to the north and south. He deeply wished to go inside but the door could not be opened so he came back again.

5. THE FIFTH PERIOD – He did the same as ever, the bridge was larger than it used to be. Crossing it half way, he saw Chao Khun

คืนต่อมาก็ไปอีกอย่างเก่า ครั้นไปถึงหน้าผาแห่งนั้น จึงปรากฏยนต์คล้ายอู่ มีสายหย่อนลงมาจากหน้าผา ท่านจึงขึ้นสู่อู่ พอนั่งเรียบร้อย อู่ก็ชักขึ้นไปบนภูเขาลูกนั้น ครั้นขึ้นไปแล้วจึงเห็นสำเภาใหญ่ลำหนึ่งอยู่บนภูเขาลูกนั้น ขึ้นไปดูในสำเภาเห็นโต๊ะสี่เหลี่ยม บนโต๊ะมีผ้าปู เป็นผ้าสีเขียวเนื้อละเอียดมาก มองดูทั้ง ๔ ทิศ มีดวงประทีปติดสว่างรุ่งโรจน์อยู่ ประทีปนั้นคล้ายติดด้วยน้ำมัน ปรากฏว่า ตัวท่านขึ้นนั่งบนโต๊ะนั้น และปรากฏว่า ได้ฉันจังหันที่นั้นด้วย เครื่องจังหันมีแตงกับอะไรอีกหลายอย่าง ครั้นฉันจังหันเสร็จแล้ว มองไปข้างหน้าปรากฏเห็นเป็นฝั่งโน้นไกลมาก จะไปก็ไปไม่ได้เพราะมีเหวลึก ไม่มีสะพานข้ามไป จึงกลับคืนมาเหมือนอย่างเก่า

วาระที่ ๔ ก็เพ่งน้อมจิตไปอย่างเก่านั้นแล ครั้นไปถึงสำเภาแห่งนั้นจึงปรากฏมีสะพานน้อย ๆ ข้ามไปยังฝั่งโน้นจึงเดินไป พอไปถึงฝั่งโน้นแล้วปรากฏเห็นกำแพงใหญ่มาก สูงมาก ประกอบด้วยค่ายคูประตูและหอรบอันมั่นคง ที่หน้ากำแพงมีถนนใหญ่ไปทางทิศใต้และทิศเหนือ นึกอยากเข้าไปมาก จึงเดินไปผลักประตู ประตูไม่เปิดจึงกลับคืนมา

วาระที่ ๕ ทำอย่างเก่าอีก ปรากฏไปอย่างเก่า สะพานจากสำเภาใหญ่ไปยังฝั่งโน้นปรากฏว่าใหญ่กว่าเก่ามาก

Prah U-pali Khunupamajarn (Siri Chanda Dhera, Chandra) passing by and said, “Ut-thangkiko maggo” and they walked past each other.

There was a small door, he opened it and so the big door. He walked through and observed that there was an eminent, golden flag-post in the middle of the place. Before him was good, clean, roof-covered road with lights along the roof. A bot (temple) situated in the far, he walked towards. A path for walking practice was inside with bright, shiny lights at both ends. He did the walking meditation practice and then appeared an intricate, silvery pulpit with an alms-bowl. He sat on the pulpit and opened the bowl with a razor in it. That was the end of that night.

ครั้นเดินตามสะพานนั้นไปได้ครึ่งสะพาน ปรากฏเห็นท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณู-ปมาจารย์ (สิริจนฺทเถร จันทร์) เดินสวนมา และกล่าวว่า "อฏฺฐุคโก มคุโค" แล้วต่างก็เดินต่อไป พอไปถึงประตูก็แลเห็นประตูเล็กอีกประตูหนึ่ง จึงเดินไปผลักประตูเล็กนั้นออกได้ แล้วไปเปิดประตูใหญ่ได้ เข้าไปข้างในกำแพง ปรากฏว่ามีเสาธงทองตั้งอยู่ท่ามกลางเวียงนั้น สูงตระหง่าน ต่อไปข้างหน้าปรากฏมีถนน เป็นถนนดี สะอาด เตียนราบ มีเครื่องมุง มีประทีปโคมไฟติดเป็นดวงไปตามเพดานหลังคาถนน มองไปข้างหน้าเห็นมีโบสถ์หลังหนึ่งตั้งอยู่ จึงเดินเข้าไปในโบสถ์ ภายในโบสถ์มีทางจงกรม ที่สุดทางจงกรมทั้งสองข้างมีดวงประทีปตามสว่างรุ่งโรจน์ นึกอยากเดินจงกรม จึงได้เดินจงกรมไป ๆ มา ๆ อยู่ และต่อมาปรากฏมีธรรมาสน์อันหนึ่งวิจิตรด้วยเงิน จึงขึ้นไปนั่งบนธรรมาสน์นั้น บนธรรมาสน์มีบาตรลูกหนึ่ง เปิดในบาตรดูมีมีดโกนเล่มหนึ่ง พอมาถึงตรงนี้ก็ไม่ปรากฏอะไรอีกต่อไป

The same vision daily had been occurring to him, carrying a sword and wearing shoes, for 3 months. Whenever he withdrew his mind from Samadhi, his outer emotion annoyed him. After having examined many times, he decided to search for new ways. He started to examine his body from upwards to downwards, (*Utthang A-dho Tiriyunjapi Matchay*), sideways by walking meditation practice. He used this mean persistently without tiredness all through 3 days. When he re-examined with his mind controlled, this time his body was separated in two. He knew at once that it was the right way to practise. Since then he did this way.

วันต่อมาก็เข้าไปถึงตรงนี้อีกทุก ๆ วัน ทุกครั้งที่เข้าไปก็ปรากฏว่า ในตัวท่านมีดาบสะพายอยู่เล่มหนึ่ง กับมีรองเท้าสวมอยู่ด้วย ปรากฏเป็นอย่างนี้อยู่ ๓ เดือน พิจารณาได้ความอย่างนี้ จึงเริ่มแก้ด้วยอุบายวิธีใหม่ครั้งต่อมาเมื่อออกจากที่แล้ว (คือ จิตถอนออกจากสมาธิ) เห็นอารมณ์ภายนอกก็ยังกระทบกระทั่งอยู่ร่ำไป สวยก็เกิดรัก ไม่ดีก็ชัง เป็นอยู่อย่างนี้ ท่านจึงพิจารณาว่า การที่เราพิจารณาอย่างนี้ มันยังเป็นนอกอยู่ ไม่หยุดอยู่กับที่และครั้นกระทบอารมณ์ก็ยังหวั่นไหวอยู่ นี้เห็นจะไม่ใช่ทางเสียแล้วกระมัง? เมื่อพิจารณาได้ความอย่างนี้ จึงเริ่มแก้ด้วยอุบายวิธีใหม่จึงตั้งต้น พิจารณากายนี้ทวนขึ้นและตามลงไป (อุทธํ อโธ ติริยญฺจาปิ มชฺเฌ) เบื้องบนแต่ปลายเท้าขึ้นมา เบื้องต่ำแต่ปลายผมลงไป และด้านขวางสถานกลางโดยรอบ ด้วยการจงกรม เวลาจะนอนก็นอนเสีย ไม่นั่งให้มันรวมเหมือนอย่างเก่า ใช้อุบายนี้ทำประโยคพยายามพากเพียรอยู่โดยมิท้อถอย ตลอด ๓ วันล่วงแล้ว จึงนั่งพิจารณาอีก ทีนี้จิตจึงรวมลง และปรากฏว่า กายนี้ได้แตกออกเป็นสองภาคพร้อมกับรู้ขึ้นในขณะนั้นว่า “เออ ที่นี้ถูกแล้วละ เพราะจิตไม่น้อมไปและมีสติรู้อยู่กับที่” นี้เป็นอุบายอันถูกต้องครั้งแรก ตั้งแต่นั้นมาก็พิจารณาอยู่อย่างนั้น

When the time to the end of lent came, he wandered to seek for tranquil places during dry season. He stayed not afar from or near the village, only for begging for food like the Bhudda and his disciples did in the past. He roamed to the both banks of the Mekhong River. In Nakorn Panom, Prah Dhamma Jedhiya (Bhandhulo, Joom), with Chao Khun Prah Sara Bhana Muni (Chandra), (later he was named in the priesthood as Prah Dhep Siddhajara (Chandra Khemiyo), Wat Sridhep Pradittharam, Muang District, Nakorn Panom) asked to be his followers to study *samatha vipassana* (meditation) and the Tripitaka in Ubolratchathani. They went to study in Bangkok and were back to make uses and were the elder dheras in the northeastern.

For Prah Ajarn Munn, after a long period of ordination, went to study in Bangkok (the place for wise men) at Wat Pathumwan (Wat Pathum Wanaram) . He always listened to the sermons, trained his intellect with Prah U-pali (Siri Chandha Dhera, Chandra) at Wat Borom Nivas.

ครั้นออกพรรษา ตกฤดูแล้งก็ออกเที่ยวจาริกแสวงหาวิเวกไปอยู่ที่สงัด ปราศจากคนพลุกพล่านตามหมู่บ้าน ห่างจากหมู่บ้านพออาศัยภิกขาจารวัตร ตามเยี่ยงอย่างพระพุทธเจ้าและพระอริยสาวกเจ้าที่ดำเนินมาก่อนแล้วทั้งหลาย ไปทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงบ้าง ทางฝั่งขวาแม่น้ำโขงบ้าง ในคราวไปวิเวกถิ่นนครพนม ได้เจ้าพระคุณพระธรรมเจดีย์ (พนฺธุโล จูม) กับเจ้าคุณพระสารภาณมุนี (จันทร์) (ภายหลังดำรงสมณศักดิ์ที่ พระเทพสิทธาจารย์ (จันทร์ เขมิโย) วัดศรีเทพประดิษฐาราม อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม) ไปเป็นศิษย์ศึกษาเล่าเรียน ทั้งทางสมถวิปัสสนา ทั้งทางปริยัติธรรม ณ เมืองอุบลก่อน แล้วลงไปศึกษาเล่าเรียนทางกรุงเทพพระมหานคร จนได้กลับมาทำประโยชน์ เป็นพระเถระผู้ใหญ่ในภาคอีสานปัจจุบันนี้

ส่วนท่านอาจารย์ เมื่ออายุพรรษาพอสมควรแล้ว จึงได้ลงไปศึกษาทางกรุงเทพพระมหานคร อันเป็นแหล่งนักปราชญ์ สำนักที่วัดปทุมวัน (วัดปทุมวนาราม) หมั่นไปสดับพระธรรมเทศนา อบรมปัญญากับเจ้าพระคุณพระอุบาลีฯ (สิริจนฺทเถร จันทร์) ที่วัดบรมนิวาส

One day, on the way back from Wat Borom Nivas with his Dhamma companions, he got up the tricks of meditation in front of the School of Department of the Map (Old palace of Kromprah Sawasdi). He took it as nimitta (a sign), "**All things derive from their origins**. – **Earth supports earth**."

From that on, he used the methods of meditation without remission at Khao Prah Ngarm (Bhai Kwarng Cave), Singto Cave until he comprehended Dhamma rules (Dhamma Vinaya) which the Buddha had declared.

As the 23rd year of his ordination, he went back to his companions in the northeastern. More and more priests and samaneras came to study with him as Prah Ajarn Singha Khantayakhamo. At the 38th year of his priesthood, he kept himself in the monastery of Wat Pathumwan, Bangkok and then headed to Chiangmai with Prah U-pali (Siri Chandha Dhera, Chandra), stayed at Wat Jedi Luang for a year.

ในวันหนึ่ง เมื่อกลับจากวัดบรมนิวาส เดินตามถนนหลวงไปกับสหธรรมมิกสี่ห้ารูป กำหนดพิจารณาไปพลาง พอไปถึงโรงเรียนกรมแผนที่ (วังกรมพระสวัสดิ์เก่า) จึงได้อุบายแห่งวิปัสสนา เอาโรงเรียนนั้นเป็นนิมิตว่า " **ของอะไรทั้งหมดเกิดจากของที่มีอยู่ (ดินหนุนดิน)** "

ตั้งแต่นั้นมา ก็กำหนดพิจารณาอุบายแห่งวิปัสสนามิได้ลดละ จึงได้ออกไปทำความเพียรอยู่ที่เขาพระงาม (ถ้ำไผ่ขวาง) ถ้ำสิงโต จึงพอได้รับความเข้าใจในพระธรรมวินัยอันพระตถาคตเจ้าทรงประกาศแล้ว

ครั้นพรรษาได้ ๒๓ จึงกลับมาหาหมู่คณะทางภาคอีสาน มีพระเณรมาศึกษาด้วยมากขึ้นเป็นลำดับ มีพระอาจารย์สิงห์ ขนฺตฺยาคโม เป็นต้น จนพรรษาได้ ๓๘ จึงได้จากหมู่คณะไปจำพรรษาที่วัดปทุมวัน กรุงเทพฯ แล้วเลยไปเชียงใหม่กับเจ้าพระคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (สิริจนฺทเถร จันทร์) พักวัดเจดีย์หลวง ๑ พรรษา

He wandered to search for peaceful places and sometimes returned to Wat Jedi Luang. It took the time of 11 years. After that he came back to the northeastern to preach men and women according to the request of Prah Dhamma Jedhiya until the last of his life.

Patipada

He stayed at Wat Liab, Ubol Ratchathani in the early time of ordination. He sometimes spent the nights at Wat Burabharam, Ubol Ratchathani. He learnt the primary rules as they are the vinaya (the Bhikkhu's rules– Ajara, Behavior, Ajariyavatara and U-bhatchayavatara) and did them best. His preceptor trusted on him. He also studied on the mind, did walking meditation practice, samadhi and accepted the dhutanga vatara. Later he sought for serene places to practise in the forest, graveyard, dense forest, valley, creek, stream, cliff, cave, empty housing, left and right banks of the Mekhong River. Sometimes he studied with the wise men in Bangkok at Wat Pathumwan. He always went to talk on

แล้วไปวิเวกตามที่ต่าง ๆ บ้าง กลับมาจำพรรษาวัดเจดีย์หลวงบ้าง รวมเวลา ๑๑ ปี จึงได้กลับมาภาคอีสาน เพื่อสงเคราะห์สาธุชน ตามคำนิมนต์ของเจ้าพระคุณพระธรรมเจดีย์จนถึงปัจฉิมสมัย

ปฏิปทา

เมื่อแรกอุปสมบท ท่านพำนักอยู่วัดเลียบ เมืองอุบล เป็นปกติ ออกไปอาศัยอยู่วัดบูรพาราม เมืองอุบลบ้างเป็นบางคราวในระหว่างนั้น ได้ศึกษาข้อปฏิบัติเบื้องต้นอันเป็นส่วนแห่งพระวินัย คือ อาจาระ ความประพฤติมารยาท อาจริยวัตร และอุปัชฌายวัตรปฏิบัติได้เรียบร้อยดี จนเป็นที่ไว้วางใจของพระอุปัชฌาย์ และศึกษาข้อปฏิบัติอบรมจิตใจ คือ เดินจงกรม นั่งสมาธิ กับสมาทานธุดงควัตรต่าง ๆ ในสมัยต่อมา ได้แสวงหาวิเวกบำเพ็ญสมณธรรมในที่ต่าง ๆ ตามราวป่า ป่าช้า ป่าชัฏที่แจ้ง หุบเขา ซอกห้วย ธารเขา เงื้อมเขา ท้องน้ำ เรือนว่าง ทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงบ้าง ทางฝั่งขวาแม่น้ำโขงบ้าง แล้วลงไปศึกษากับนักปราชญ์ทางกรุงเทพฯ จำพรรษาอยู่ที่วัดปทุมวัน

Dhamma (Dhamma Dhesana) with Prah U-pali (Siri Chandha Dhera, Chandra) for 3 years. He again looked for tranquil places in the central part as Sarika Cave, Khao Yai – Nakorn Nayok, Bhai Kwarng Cave, Singto Cave – Lop Buri. When he was clear in Dhamma Vinaya without any suspicions, he went back to E-sarn to preach meditation to his Dhamma companions, upasakas, upasikas. They were very pleased and did as he taught. There were a lot of his followers wide-spread in the northeastern.

He kept himself in Wat Pathumwan, Bangkok and then headed for Chiangmai with Prah U-pali (Siri Chandha Dhera, Chandra) at Wat Jedi Luang for a year. He roamed to stay at quiet places in the north to preach as long as 11 years and went back to U-dorn Thani by the request of Prah Dhamma Jedhiya at Wat Noan Nives for 2 years. He left for Sakol Nakorn and kept in the monastery of Wat Pah Baan Namon, Tong Khobe, Muang District for 3 years and 5 years at Wat Pah Nong Pue, Na-nai, Punnanikom, Sakol Nakorn to preach the villagers. A lot of interested people were trained. Hs followers were spread in every region of Thailand which made his fame renowned.

หมนเบสดบธรรมเทศนากบเจาพระคุณพระอุบาลฯ (สรจนฺทเถร จนทร) ๓ พรรษา แล้วออกแสวงหาวิเวกในถิ่นภาคกลาง คือ ถ้ำสาริกา เขาใหญ่ นครนายก ถ้ำไผ่ขวาง เขาพระงามและถ้ำสิงโต ลพบุรี จนได้รับความรู้แจ่มแจ้งในพระธรรมวินัยสิ้นความสงสัยในสัตถุศาสนา จึงกลับมาภาคอีสานทำการอบรมสั่งสอนสมถวิปัสสนาแก่สหธรรมมิก และอุบาสก อุบาสิกาต่อไป มีผู้เลื่อมใสพอใจปฏิบัติตามมากขึ้นโดยลำดับ มีศิษยานุศิษย์แพร่กระจายทั่วภาคอีสาน

ในกาลต่อมา ได้ลงไปพักจำพรรษาที่วัดปทุมวัน กรุงเทพฯ อีก ๑ พรรษา แล้วไปเชียงใหม่กับเจ้าพระคุณพระอุบาลีฯ (สิริจนฺทเถร จันทร์) จำพรรษาวัดเจดีย์หลวง ๑ พรรษา แล้วออกไปพักตามที่วิเวกต่าง ๆ ในเขตภาคเหนือหลายแห่ง เพื่อสงเคราะห์สาธุชนในที่นั้น ๆ นานถึง ๑๑ ปี จึงได้กลับมาจังหวัดอุดรธานี ตามคำอาราธนาของเจ้าพระคุณพระธรรมเจดีย์ พักจำพรรษาอยู่ที่วัดโนนนิเวศน์ เพื่ออนุเคราะห์สาธุชนในที่นั้น ๒ พรรษา แล้วมาอยู่เขตจังหวัดสกลนคร จำพรรษาที่วัดป่าบ้านนามน ตำบลตองโขบ อำเภอเมืองสกลนคร ๓ พรรษา จำพรรษาที่วัดป่าหนองผือ ตำบลนาใน อำเภอพรรณนานิคม ๕ พรรษา เพื่อสงเคราะห์สาธุชนในถิ่นนั้น มีผู้สนใจธรรมปฏิบัติได้ติดตามมาศึกษาอบรมจิตใจมากมาย ศิษยานุศิษย์ของท่านได้แพร่กระจายไปทั่วทุกภาคของประเทศไทย ยังเกียรติคุณของท่านให้ฟุ้งเฟื่องเลื่องลือไป

The 4 Rules of Dhutanga Observances

1. Pungsukuli-Kangka Dhutanga (Wearing rag-robes) – He collected pieces of discarded cloth and sewed them up into the robe to wear since the day he ordained till the old age. Some times he accepted the robe from the locals to do a good turn for them.

2. Pindapati-Kangka Dhutanga (Going out for alms-food) – His daily duty was to get food (pindapati) from goodwill villagers. Whenever he was sick and could not go out, he did the pindapati at the eating hall in the Wat. He only stopped doing because of seriously ill until the last time of his life.

3. Ek-patti-Kangka Dhutanga (Eating in an alms-bowl) – He only ate food for his meal in his alms-bowl and halted at the time of seriously ill.

ธุดงควัตรที่ท่านถือปฏิบัติเป็นอาจิณ ๔ ประการ

๑. ปังสุกูลิกังคธุดงค์ ถือนุ่งห่มผ้าบังสุกุล นับแต่วันอุปสมบทมาตราบกระทั่งถึงวัยชรา จึงได้ผ่อนให้คหบดีจีวรบ้างเพื่ออนุเคราะห์แก่ผู้ศรัทธานำมาถวาย

๒. ปิณฑปาติกังคธุดงค์ ถือภิกขาจารวัตรเที่ยวบิณฑบาตมาฉันเป็นนิตย์ แม้อาพาธไปในละแวกบ้านไม่ได้ ก็บิณฑบาตในเขตวัด บนโรงฉันจนกระทั่งอาพาธลุกไม่ได้ในปัจฉิมสมัย จึงงดบิณฑบาต

๓. เอกปัตติกังคธุดงค์ ถือฉันในบาตร ใช้ภาชนะใบเดียวเป็นนิตย์จนกระทั่งถึงสมัยอาพาธหนักในปัจฉิมสมัยจึงงด

4. E-kasani- Kangka Dhutanga (Having a meal a day) –

He always had his meal once in a day through the late of his life.

Except for the four rules of his Dhutanga observances, the most often he did was ***Aranyi-Kangka Dhutanga*** – stayed away from the community about 1 kilometre and in tranquil places fit for samana. in the old age, he stayed in a distance appropriate for his strength to go out for food without noise and annoyance.

During the time he was strong, he went alone to seek for quietness in the deep, dense jungle to prevent his followers to pursue. Once he climbed up the high mountain where Muser (Akha– a hill-tribe) lived and conviced them to have faith on Buddhism.

Daily Routine

He always did his daily routine to be the precedent for his followers and constantly preach them to:-

๔. **เอกาสนิกังคธุดงค์** ถือฉันหนเดียวเป็นนิตย์ตลอดมา แม้ถึงสมัยอาพาธหนักในปัจฉิมสมัยก็มิได้เลิกละ

ส่วนธุดงควัตรนอกนี้ ได้ถือปฏิบัติเป็นครั้งคราว ที่นับว่าปฏิบัติได้มากก็คือ **อรัญญิกังคธุดงค์** ถืออยู่เสนาสนะป่าห่างบ้านประมาณ ๒๕ เส้น หลีกเร้นอยู่ในที่สงัดตามสมณวิสัย เมื่อมาถึงวัยชราจึงอยู่ในเสนาสนะป่าห่างจากบ้านพอสมควร ซึ่งเหมาะกับกำลังที่จะภิกขาจารบิณฑบาต เป็นที่ที่ปราศจากเสียงอื้ออึง ประชาชนเคารพยำเกรงไม่รบกวน

นัยว่า ในสมัยที่ท่านยังแข็งแรง ได้ออกจาริกโดดเดี่ยวแสวงวิเวกไปในป่าดงพงลึก จนสุดวิสัยที่ศิษยานุศิษย์จะติดตามไปถึงได้ก็มี เช่น ในคราวไปอยู่ทางภาคเหนือ เป็นต้น ท่านไปวิเวกบนเขาสูงอันเป็นที่อยู่ของพวกมูเซอ ยังชาวมูเซอซึ่งพูดไม่รู้เรื่องกัน ให้บังเกิดศรัทธาในพระศาสนาได้

กิจวัตรประจำวัน

ท่านปฏิบัติกิจวัตรประจำวันเป็นอาจิณวัตรเพื่อเป็นแบบอย่างแก่สานุศิษย์ และพร่ำสอนสานุศิษย์ให้ปฏิบัติเป็นอาจิณวัตรต่อไปนี้

In the early morning, having cleaned himself, he took his possession to the eating hall, swept the ground, walked meditation practice, neatly dressed ready to go out for pintapada. After that he said a prayer for food, ate it, cleaned the bowl, took his possession to keep in the housing (Kudi). He took a rest and said some prayers, fixed on food elements, excretion, and discarded the mind from Nivorana (*one of the five obstacles to happiness which are lust, malice, sloth, pride and doubt*), did the samadhi. About 3.00-4.00 p.m., he cleared the ground temple, prepared water for using, took a bath and walked meditation practice till dusk and got into his housing.

From the dusk to night, his followers came to take care of him and he preached them for some time and went into the room to say the prayers, did the samadhi and went to bed about 10.00 p.m.. He got up at 3.00 a.m., cleaned himself and was ready to do the daily routine.

เวลาเช้า ออกจากกุฏิ ทำสรีรกิจ คือล้างหน้า บ้วนปาก นำบริขารลงสู่โรงฉัน ปัดกวาดลานวัด แล้วเดินจงกรม พอได้เวลาภิกขาจารก็ขึ้นสู่โรงฉัน นุ่งห่มเป็นปริมณฑล สะพายบาตรเข้าสู่บ้านเพื่อบิณฑบาต กลับจากบิณฑบาตแล้ว จัดแจงบาตร จีวร แล้วจัดอาหารใส่บาตร นั่งพิจารณาอาหารปัจจเวกขณะทำภัตตานุโมทนา คือยถาสัพพีเสร็จแล้ว ฉันจังหัน ฉันเสร็จแล้วล้างบาตร เก็บบริขารขึ้นกุฏิ ทำสรีรกิจ พักผ่อนเล็กน้อย แล้วลุกขึ้นล้างหน้าไหว้พระสวดมนต์ และพิจารณาธาตุอาหาร ปฏิกูล ตังขณิก อดีตปัจจเวกขณะ แล้วชำระจิตจากนิวรณ์ นั่งสมาธิพอสมควร เวลาบ่าย ๓-๔ โมงกวาดลานวัด ตักน้ำใช้น้ำฉันมาไว้ อาบน้ำชำระกายให้สะอาด ปราศจากมลทินแล้วเดินจงกรมจนถึงพลบค่ำจึงขึ้นกุฏิ

เวลากลางคืนตั้งแต่พลบค่ำไป สานุศิษย์ก็ทยอยกันขึ้นไปปรนนิบัติท่านได้เทศนาสั่งสอนอบรมสติปัญญาแก่สานุศิษย์พอสมควรแล้ว สานุศิษย์ถวายการนวดเฟ้น พอสมควรแล้ว ท่านก็เข้าห้อง ไหว้พระสวดมนต์ นั่งสมาธิแล้วพักนอนประมาณ ๔ ทุ่ม เวลา ๓.๐๐ น.ตื่นนอน ล้างหน้าบ้วนปาก แล้วปฏิบัติกิจอย่างในเวลาเช้าต่อไป

Some tasks were done by his followers when he reached the old age like preparing water to use but which ones were for the priesthood, he never refrained from them. He had habitually done.

He stuck to the principle that " Having vatara is to have sila (religious precepts), it is the preliminary practice." He said, " Begin well, end well. Begin badly, end badly." He compared that if you took good care to your rice field, you would get the fruitful. So he paid attention and warned them to practise sila vatara to complete the beginning part.

Cure the Sickness with Dhamma Osot (Medicine)

As Prah Ajarn Munn was spending the time at Wat Pathumwan, I (the writer) was newly ordained and interested in *samadha vipassana*. I learnt that he was very skillful in this field so I attended to listen to his sermons. I believed, had faith and asked to be his follower. He told me on repressing sickness with Dhamma Osot (Medicine).

กิจบางประการ เมื่อมีลูกศิษย์มากและแก่แล้ว ก็อาศัยศิษย์เป็นผู้ทำแทน เช่น การตักน้ำใช้ น้ำฉัน เพราะเหน็ดเหนื่อยเนื่องจากชราภาพ ส่วนกิจอันใดเป็นสมณประเพณีและเป็นศีลวัตร กิจนั้นท่านปฏิบัติเสมอเป็นอาจิณมิได้เลิกละ

ท่านถือคติว่า "เมื่อมีวัตรก็ชื่อว่ามีศีล ศีลเป็นเบื้องต้นของการปฏิบัติ" ท่านกล่าวว่า "ต้นดี ปลายก็ดี ครั้นผิดมาแต่ต้น ปลายก็ไม่ดี" ท่านกล่าวว่า "ผิดมาแต่ต้น ฮวงเม่าบ่มี" อุปมารูปเปรียบเหมือนอย่างว่า "การทำนา เมื่อบำรุงรักษาลำต้นข้าวดีแล้ว ย่อมหวังได้แน่ซึ่งผลดังนี้" ท่านจึงเอาใจใส่ตักเตือนสานุศิษย์ให้ปฏิบัติศีลวัตรอันเป็นส่วนเบื้องต้นให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ไว้เสมอ

บำบัดอาพาธด้วยธรรมโอสถ

เมื่อคราวท่านลงไปจำพรรษาที่วัดปทุมวัน กรุงเทพฯ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๑ ก่อนไปเชียงใหม่ ข้าพเจ้าผู้เรียงประวัตินี้ เพิ่งได้อุปสมบทใหม่ ๆ กำลังสนใจศึกษาทางสมถวิปัสสนา ได้ทราบกิตติศัพท์ของท่านว่า เป็นผู้ปฏิบัติเชี่ยวชาญทางสมถวิปัสสนา จึงเข้าไปศึกษาสดับฟังธรรมเทศนาของท่าน ได้ความเชื่อ ความเลื่อมใส ถวายตัวเป็นศิษย์ของท่านแล้ว ท่านเล่าเรื่องวิธีระงับอาพาธด้วยธรรมโอสถให้ฟังว่า

At Sarika Cave – Nakorn Nayok, he was sick of stomach ache because the food he ate was not digested. At first he used the medicine but in vain. One day he searched for medicinal roots to cure it with tiredness as he did not eat his food. At the housing cave, he had tried with medicine, but it did not work. He had the idea if he continued doing as ever, it would be fruitless. Now the sickness was worse, Dhamma osot should be taken. Unless it was not well, die with Dhamma would be better.

At last he sat vertically, collected consciousness, meditated

(*Kaya-kata-sati Kamatthana*). Soon his mind was calm, his illness got better day by day until he was strong as ever and moved to do the perseverance in Bhai Kwarng Cave, Khao Prah Ngarm and Singto Cave – Lop Buri. He was excellent in Dhamma Vinaya as being told.

เมื่อคราวท่านไปจำพรรษาที่ถ้ำสาริกา เขาใหญ่ นครนายก นั้น เกิดอาพาธ ธาตุกำเริบ ไม่ทำการย่อยอาหารที่บริโภคเข้าไป ถ่ายออกมาเหมือนเมื่อแรกบริโภค ขั้นแรกได้พยายามรักษาด้วยยาธรรมดาจนสุดความสามารถ อาพาธก็ไม่ระงับ จึงวันหนึ่งขณะที่ไปแสวงหายารากไม้เพื่อมาบำบัดอาพาธนั้น ได้ความเหน็ดเหนื่อยมาก เพราะยังมิได้ฉันจังหัน ครั้นได้ยาพอและกลับมาถึงถ้ำที่พักแล้ว บังเกิดความคิดขึ้นว่า เราพยายามรักษาด้วยยาธรรมดาก็นานแล้ว อาพาธก็ไม่ระงับ เราจะพยายามรักษาด้วยยาธรรมดาต่อไปก็คงไร้ผลเหมือนแต่ก่อน บัดนี้ อาพาธก็กำเริบยิ่งขึ้น ควรระงับด้วยธรรมโอสถดูบ้าง หากไม่หาย ก็ให้มันตายด้วยการประพฤติธรรมดีกว่า

ครั้นแล้วก็เข้าที่นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติสัมปชัญญะ กำหนดพิจารณา กายคตาสติกัมมัฏฐาน ไม่นานก็ได้ความสงบจิต อาพาธก็ระงับหายวันหายคืนตามลำดับ จนร่างกายแข็งแรงดังเก่าจึงย้ายไปทำความเพียรอยู่ถ้ำไผ่ขวาง เขาพระงามและถ้ำสิงโต ลพบุรี จนได้ความแกล้วกล้าอาจหาญในพระธรรมวินัยดังเล่ามาแล้ว

One more time, he stayed at Huay Nam Kueng - calm, dense forest. Before going there, he contemplated his *dhatu khandha* (the body, feeling, memory, thought and consciousness). He knew if the illness occurred, it could be repressed in the quiet place so he fled from the companions to stay alone. At night serious stomach ache was as ever, he did the meditation (Vipassana). About an hour, the illness was repressed and he felt better. A statement rose in his thought," **Narnyattara Bhotechatapasa Narnyattara Patinis-sakkha**." meant '**Except Bhote-changkha, there was no other Dhamma to burn**.'

Again, this time he got malaria, Chao Khun Prah Dhepmoli (Dhamma Dharo, Pimm) begged him to cure at Wat Jedi Luang, Chiangmai and he agreed. Chao Khun Prah Dhepmoli had the doctor heal him with injection and did everything with all his ability. At last the doctor said he had no way to do better. Prah Ajarn Munn asked Prah Dhepmoli when the doctor had gone, "What did the doctor tell you?" He answered as the doctor told. Prah Ajarn Munn said, "Don't worry, I will not die."

อีกครั้งหนึ่ง เมื่อท่านอาศัยอยู่ในห้วยน้ำกึง อันเป็นอรัญญสุข วิหารราวป่าชัฏ ก่อนจะไปอยู่ที่นั้น ท่านได้พิจารณาธาตุขันธ์ได้ความว่า อาพาธจะกำเริบและจะระงับได้ในสถานที่นั้น จึงได้หลีกจากหมู่คณะไปอยู่องค์เดียวในสถานที่นั้น พอตกกลางคืน อาพาธอันเป็นโรคประจำตัวตั้งแต่ยังเด็กก็กำเริบ คือปวดท้องอย่างแรง นั่งนอนไม่เป็นสุขทั้งนั้น จึงเร่งรัดพิจารณาวิปัสสนา ประมาณ ๑ ชั่วโมง อาพาธก็สงบ ปรากฏว่าร่างกายนี้ละลายพื้บลงสู่ดินเลย จึงปรากฏบาทคาถาขึ้นว่า " **นาญฺญตฺร โพชฺฌาตปสา นาญฺญตฺร ปฏินิสฺสคฺคา** " พิจารณาได้ความว่า "**ธรรมอื่นเว้นโพชฌงค์เสียแล้วจะเป็นเครื่องแผดเผามิได้มี**" ดังนี้

อีกครั้งหนึ่ง เมื่อท่านอาพาธเป็นไข้มาเลเรียขึ้นสมอง เจ้าคุณพระเทพโมลี (ธมฺมธโร พิมพ์) อาราธนามารักษาที่วัดเจดีย์หลวง เชียงใหม่ ท่านก็ยินยอมให้รักษาดู ท่านเจ้าคุณจึงไปเชิญหมอแผนปัจจุบันมารักษา ฉีดหยูกยาต่าง ๆ จนสุดความสามารถของหมอ วันหนึ่งหมอกระซิบบอกท่านเจ้าคุณว่า "หมดความสามารถแล้ว" พอหมอไปแล้ว ท่านพระอาจารย์จึงนิมนต์เจ้าคุณพระเทพโมลีไปถามว่า "หมอว่าอย่างไร" ท่านเจ้าคุณก็เรียนให้ทราบตามตรง ท่านพระอาจารย์จึงบอกว่า "ไม่ตายดอกอย่าตกใจ"

He told him that he had learnt how to cope with his illness by medicinal Dhamma (Dhamma Osot) and asked to rest at Pah Puer (deserted place) near Chiangmai. Prah Dhepmoli allowed. There he did Kaya-khata-sati Kamatthana, concentrated for inner burning day and night. His illness got better with the statement, " ***Jhayi Tapati Arthijjo***" meant '***Meditation burns like the sun***.'

At one time from Chiangmai to Udorn Thani by the request of Prah Dhamma Jedhiya, he stayed at Wat Noan Nives for 2 years for the goodwill people to listen to his sermons. Later he moved to Sakol Nakorn as Mrs. Noom Chawahnondha invited him to preach and Wat Suddhawaas was the housing. After that he wandered to Baan Namon forest and Baan Na-sinuan. At the latter place, he was sick of fever and stomach ache. He used Bhote-changkha, his sickness was over with the statement "***Jhayi Tapati Arthijjo***" like the late time.

แล้วจึงบอกความประสงค์ให้ทราบว่า ท่านได้พิจารณาแล้วรู้ว่าอาพาธครั้งนี้จะระงับได้ด้วยธรรมโอสถ ณ สถานที่แห่งหนึ่ง คือป่าเปอะ อันเป็นสถานที่วิเวกใกล้นครเชียงใหม่ ท่านจะไปพักที่นั่น เจ้าคุณพระเทพโมลีก็อำนวยตามความประสงค์ ท่านไปพักทำการเจริญกายคตาสติกัมมัฏฐาน เป็นอนุโลม ปฏิโลม เพ่งแผดเผาภายในทั้งกลางวันกลางคืน ไม่นานอาพาธก็สงบ จึงปรากฏบาทคาถาขึ้นว่า **"ฌายี ตปติ อาทิจฺโจ"** พิจารณาได้ความว่า **"ฌานแผดเผาเหมือนดวงอาทิตย์ฉะนั้น"**

อีกครั้งหนึ่ง เมื่อจากนครเชียงใหม่มาสู่อุดรธานี ตามคำนิมนต์ของเจ้าพระคุณพระธรรมเจดีย์ พักที่วัดโนนนิเวศน์ ๒ พรรษา เพื่อสงเคราะห์สาธุชน ณ ถิ่นนั้น แล้วมาสกลนครตามคำนิมนต์ของนางนุ่ม ชุวานนท์ พักที่วัดป่าสุทธาวาส เพื่อสงเคราะห์สาธุชนพอสมควรแล้ว เลยออกไปพักที่เสนาสนะ ป่าบ้านนามนและบ้านนาสีนวลบ้าง ในคราวไปพักที่เสนาสนะป่าบ้านนาสีนวลนั้น อาพาธกำเริบ เป็นไข้และปวดท้อง ได้พิจารณาตามโพชฌงค์มิท้อถอย เมื่อพิจารณาโพชฌงค์พอแล้วได้อยู่ด้วยความสงบ ไม่นานอาพาธก็สงบ จึงปรากฏบาทคาถาขึ้นว่า**"ฌายี ตปติ อาทิจฺโจ"** พิจารณาได้ความเหมือนหนหลัง

At Huay Khaen, he again used Dhamma Osot with meditated 8 maggas and 13 Dhutangas. When he got better, the statement " **Attha Tayrasa**" popped up which meant ' *8 maggas and 13 Dhutangas can be united.*' It took 7 days to heal.

Warnings for His Disciples

Whenever any of his disciples would like to search for the lonely places to practise *Samana Dhamma*, he advised them to capture the Buddha to be the precedent. He told about his experience in the north and was affected by the ways of the world. He had meditated for 3 days, it could be conclude to raise the three-coloured flag. It was compared to the National Thai Flag.The pali statement which had never listened appeared,

" ***Sutavato Ja Kho Bhikkhavay Asutavata Bhudhujjatnaynabhi Dhassanu Rodha Athava Virodha Vedhubhita Tadhakhatang Khatjanti Bhakhavang Mulaka No Bhantay***

คราวที่พักอยู่เสนาสนะป่าบ้านห้วยแคน อาพาธกำเริบอีก ได้พยายามระงับด้วยธรรมโอสถ โดยพิจารณามรรค ๘ กับธุดงค์ ๑๓ เมื่ออาพาธสงบแล้ว จึงปรากฏบาทคาถาขึ้นว่า **"อฏฺฐ เตรส"** พิจารณาได้ความว่า "มรรค ๘ กับธุดงค์ ๑๓ ประชุมลงเป็นสามัคคีกัน" อาพาธครั้งนี้ ๗ วันจึงระงับ

คำเตือนสติศิษย์ผู้ออกแสวงหาวิเวก

เมื่อมีศิษย์รูปใดไปอำลาท่านเพื่อออกแสวงหาที่วิเวกบำเพ็ญสมณธรรม ท่านย่อมตักเตือนศิษย์รูปนั้น ให้ยึดเอาสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นตัวอย่างเป็นแบบฉบับเสมอ แล้วเล่าเรื่องที่ท่านเคยเป็นมาแล้วให้ฟังว่า เมื่อคราวแสวงหาวิเวกเพื่อบำเพ็ญสมณธรรมอยู่ภาคเหนือได้ออกวิเวกไปองค์เดียว ถูกโลกธรรมกระทบกระทั่งนานาประการ พิจารณาอยู่ ๓ วัน จึงได้ความว่า ต้องยกธง ๓ สี อุปมาด้วยธงแห่งสยามประเทศ แล้วมีพระบาลีซึ่งมิได้เคยสดับมาปรากฏขึ้นต่อไปว่า

"สุตาวโต จ โข ภิกฺขเว อสุตาวตา ปุถุชฺชเนนาปิ ตสฺสานุ โรธา อถวา วิโรธา เวทุปิตา ตถาคตํ คจฺฉนฺติ ภควํ มูลกา โน ภนฺเต

Bhakhava Bhakhavang Natetika Bhakhavang Bhatissarana Sadhuvata Bhantay Bhakhavayava Patikatu". It could be explained like this:

' *Ariya Puggalas (civilized persons) who were trained and common people who were not trained, both of them could be affected by the ways of the world. Even if the Bhudda was severely affected in the time of his ascetic too. In practicing the Dhamma Vinaya, the Bhudda did not tell to copy any of his disciples. He taught to take Himself as the precedent, the rules, and the haven of the life.*'

Pati-Sambhidhanusasana Achievement

His prophetic dream and examining it had been told at the beginning of his biography was significantly explained that he would succeed in Pati-Sambhidhanusasana, excellent in preaching and using

ภควา ภควํ เนตฺติกา ภควํ ปฏิสฺสรณา สาธุวต ภนฺเต ภควาเยว ปฏิภาตุ” แล้วพิจารณาได้ความว่า

“ระหว่างพระอริยบุคคลผู้ได้สดับแล้วกับปุถุชนผู้มิได้สดับ ก็ย่อมถูกโลกธรรมกระทบกระทั่งเช่นเดียวกัน แม้พระตถาคตก็ได้ถูกโลกธรรมกระทบกระทั่งมาแล้วแสนสาหัสในคราวทรงบำเพ็ญทุกข์กิริยา และการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยนั้น พระองค์มิได้ตรัส สอนให้เอาพระสาวกองค์นั้นองค์นี้เป็นตัวอย่าง เป็นเนติแบบฉบับเป็นที่พึ่งเสมอด้วยชีวิต” ดังนี้

สำเร็จปฏิสัมภิทานุสาสน์

ตามประวัติเบื้องต้น ได้เล่าสุบินนิมิตของท่าน และการพิจารณาสุบินนิมิตของท่าน ได้ความว่าท่านจะสำเร็จปฏิสัมภิทานุสาสน์ ฉลาดรู้ในเทศนาวิธีและอุบายทรมาน

the ways to preach the followers to comprehend Dhamma Vinaya and training their minds. He did not get Jatu-Pati-Sambhidhayana.

His qualifications were clearly seen by his followers as he had predicted before. He was excellent in the methods of preaching (Desana). He used to tell the writer that he had tried to study the tone of the voice of Desana which the listeners would achieve. He got the ways to preach as :

1. **U-dhes** – Choose Dhamma topics which one fit for the listeners. the dhamma would pop up. Take that one to be U-dhes. If it was in Thai, change it into pali.

2. **Ni-dhes** - The contents which explain the chosen topic. The contents appeared at that time, must tell like that.

3. **Pati-Nidhes** – Conclude the contents in brief easy for the listeners to remember and examine later.

แนะนำสั่งสอนสานุศิษย์ให้เข้าใจในพระธรรมวินัยและอุบายฝึกฝนจิตใจ แต่จะไม่ได้จตุปฏิสัมภิทาญาณ ดังนี้

คุณสมบัติส่วนนี้ ย่อมประจักษ์ชัดแก่ศิษย์ทั้งหลายสมจริงอย่างที่ท่านพยากรณ์ไว้ คือ ท่านฉลาดในเทศนาวิธี ท่านเคยเล่าให้ข้าพเจ้าฟังว่า ท่านได้พยายามศึกษาสำเนียงวิธีเทศนา อันจะสำเร็จประโยชน์แก่ผู้ฟัง ได้ความขึ้นว่าเทศนาวิธีต้องประกอบด้วย

๑. **อุเทศ** คือ กำหนดอุเทศก่อนหัวข้อธรรมที่พึงยกขึ้นแสดง วิธีกำหนดอุเทศนั้นคือทำความสงบใจหน่อยหนึ่ง ธรรมใดอันเหมาะแก่จริตนิสัยของผู้ฟังซึ่งมาคอยฟังในขณะนั้น ธรรมนั้นจะผุดขึ้น ต้องเอาธรรมนั้นมาเป็น อุเทศ ถ้าเป็นภาษาไทยต้องแปลเป็นบาลีก่อน

๒. **นิเทศ** คือ เนื้อความ เพื่ออธิบายความของอุเทศนั้นให้กว้างขวางออกไปตามสมควร เมื่อเนื้อความปรากฏขึ้นในขณะนั้นแจ่มแจ้งแก่ใจอย่างไรต้องแสดงอย่างนั้น

๓. **ปฏินิเทศ** คือ กำหนดใจความเพื่อย่อคำให้ผู้ฟังจำได้ จะได้นำไปไตร่ตรองในภายหลัง

His preaching methods were like the above. Some of pali topics he had never studied, it occurred at the time of his preaching. It was really appropriate to '*Pati-Sambhidhanusasana*' because he preached with 'Patibhanayana - (wit)'. It was very suitable for the listeners, made them clear and high in spirits and pleased in practicing moral more and more. It deserved to the praise of Chao Khun Prah Upali (Sirichandha Dhera, Chandra) that Prah Ajarn Munn preached with 'Muttodhaya' to '*Muttodhaya – The goal of final deliverances from suffering*'.

The writer took it for the title of his sermons. For '*Jatu-Sambhidhanusasana*' which he would not get it since he did not open the Tri Pitaka Case. By observing in his oratory, it was true to his prediction because '*Pati-Sambhidhayana*' consisted of 4 points :

1. Dhamma Pati-Sambhidhayana – expert in Dhamma topics, principles or hetu.

เทศนาวิธีของท่านพระอาจารย์ย่อมเป็นไปตามหลักดังนี้ บาลีอุเทศที่ท่านยกขึ้นมาแสดงบางประการ ท่านไม่ได้ศึกษาเล่าเรียนมาก่อน ย่อมมาปรากฏขึ้นในเวลาแสดงธรรมนั่นเอง จึงสมกับคำว่าปฏิสัมภิทานุสาสน์แท้ เป็นการแสดงธรรมด้วยปฏิภาณญาณจริง ๆ จึงถูกกับจริตอัธยาศัยของผู้ฟัง ยังผู้ฟังให้เกิดความสว่างแจ่มใสเบิกบานใจ และเกิดฉันทะในอันประพฤติปฏิบัติศีลธรรมยิ่ง ๆ ขึ้นไป สมด้วยคำชมของเจ้าพระคุณพระอุบาลีฯ (สิริจนฺทเถร จันทร์) ว่า ท่านมั่น แสดงธรรมด้วยมุตโตทัย เป็น"มุตโตทัย" ดังนี้

ซึ่งข้าพเจ้า เอามาเป็นชื่อธรรมกถาของท่านพระอาจารย์ที่พิมพ์นี้ ส่วนจตุปฏิสัมภิทาญาณนั้น ท่านว่าจะไม่ได้สำเร็จ เพราะว่ามิได้เปิดดูในตู้พระไตรปิฎก เมื่อสังเกตดูเทศนาโวหารของท่านแล้ว ก็จะเห็นสมจริงดังคำพยากรณ์ของท่าน เพราะปฏิสัมภิทาญาณมี ๔ ประการ คือ

๑. **ธัมมปฏิสัมภิทาญาณ** ปรีชาแตกฉานในธรรม คือ หัวข้อธรรม หรือหลักธรรม หรือเหตุปัจจัย

2. Attha Pati-Sambhidhayana – expert in wordings in the contents or explanation.

3. Nirutti Pati-Sambhidhayana – expert in spoken Languages. It was necessary to know pali and used one's own words to explain Dhamma among the people. One must know clear meanings of the words and put them into sentences, used them compactly and fluently to hear.

4. Pati-Sambhidhayana – expert in preaching Dhamma with Patibhanayana. One must have the wit to discuss and speak with courage and confidence among the people and exchange desana in several topics.

Four points of Pati-Sambhidhayana, one must be complete in all of them and could be succeeded in Pati-Sambhidhayana. If one got some points, it did not. It was assumed to call '*Jatu Sambhidhanuloamyana*'.

๒. **อัตถปฏิสัมภิทาญาณ** ปรีชาแตกฉานในอรรถ คือเนื้อความ หรือคำอธิบาย หรือผลประโยชน์

๓. **นิรุตติปฏิสัมภิทาญาณ** ปรีชาแตกฉานในภาษาที่ใช้พูดกันในหมู่ชนอันเป็นต้นติภาษา โดยหลักก็คือ รู้ภาษาบาลีอันเป็นแม่ภาษา และภาษาของตนอันจะใช้อธิบายธรรมในหมู่ชนนั้น ๆ รู้คำสูงต่ำ หนักเบา และรู้ความหมายของคำนั้น ๆ ชัดแจ้ง ฉลาดในการเลือกคำพูดมาใช้ประกอบกันเข้าเป็นประโยค ให้ได้ความกะทัดรัดและไพเราะสละสลวย เป็นสำนวนชาวเมือง ไม่ระคายเคืองโสตของผู้ฟัง

๔. **ปฏิภาณปฏิสัมภิทาญาณ** ปรีชาแตกฉานในการกล่าวธรรมด้วยปฏิภาณญาณ มีไหวพริบทันคนในการโต้ตอบปัญหา มีปรีชาผ่องแผ้ว แกล้วกล้าไม่ครั่นคร้ามในท่ามกลางบริษัท อาจปริวัติเทศนาไปตามจริตอัธยาศัย ด้วยเทศนานัยมีประการต่าง ๆ ได้ดี

ปฏิสัมภิทาญาณ ๔ ประการนี้ ต้องได้ครบบริบูรณ์ ๔ ประการ จึงจะเรียกว่า สำเร็จจตุปฏิสัมภิทาญาณ ถ้าได้เพียงบางส่วนบางประการไม่เรียกว่าสำเร็จ แต่ถ้าได้ทั้ง ๔ ประการนั้น หากแต่ไม่บริบูรณ์ เป็นแต่เพียงอนุโลม

Prah Ajarn Munn would get this one because he was excellent in the ways and tricks of desana to advise and teach his followers as it had been told.

Tri Vidhayana

Prah Ajarn Munn used to tell that setting to know other persons and devas like their minds, habits, lucks; one could learn with one of these 3 points :-

1. E-ka-vidhanya – Concentrate on body. Place the mind on *Ukkhaha Nimitta*, the vision from bhavana, to Dhiti Jitta (the mind) and rest for a while and retreat it to U-pajara (intermediate state of samadhi). One would know how the hetu was.

2. Dhu-vi-dhanya – Do the same as no.1. When one retreats the mind to U-pajara, the vision of the events occurs. Put that nimitta into

ก็เรียกว่า จตุปฏิสัมภิทานุโลมญาณ ท่านพระอาจารย์น่าจะได้ข้อหลังนี้ จึงฉลาดในเทศนาวิธีและอุบายวิธีแนะนำสั่งสอนสานุศิษย์ ดังกล่าวมาแล้ว

ไตรวิธญาณ

ท่านพระอาจารย์เล่าให้ฟังว่า การกำหนดรู้อะไรต่าง ๆ เช่น จิต นิสัย วาสนาของคนอื่นและเทวดา เป็นต้น ย่อมรู้ได้ด้วยอาการ ๓ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง ดังนี้

๑. **เอกวิธัญญา** กำหนดพิจารณากายนี้อันปรากฏชัด จิตวางอุคคหนิมิต รวมลงถึงฐีติจิต คือ จิตดวงเดิม พักอยู่พอประมาณ จิตถอยออกมาพักเพียงอุปจาระ ก็ทราบได้ว่าเหตุนั้นเป็นอย่างนั้นเป็นอย่างนี้

๒. **ทุวิธัญญา** กำหนดพิจารณาเหมือนข้อ ๑ พอจิตถอยออกมาถึงอุปจาระ จะปรากฏนิมิตภาพเหตุการณ์นั้น ๆ ขึ้น ต้องวางนิมิตเข้าจิตอีกครั้ง

the mind once again. Whenever the mind retreats, knowing the events appears.

3. Ti-vi-dhanya – Do the same as no.1. When the mind retreats to U-pajara, nimitta will occur, think the questions, place nimitta, treat and retreat the mind to U-pajara, the events will be known.

Knowing by these 3 points, Prah Ajarn Munn said the mind was E-kakkhata (one emotion), only sense and Upekkha (neutrality) could not be aware of the vision. Retreating the mind to U-pajara could. If it was retreated to Khaniga (the primary state of Samadhi), the power was too weak to know.

Prah Ajarn Munn took Tri Vidhayana to insight the past, present and future situations and fixed on his followers' spirits, habits, religions and his tricks to teach. The Tri Vidhayana should be the pattern of whoever would like to be the instructors.

ครั้นถอยออกมาอีก ก็ทราบเหตุการณ์นั้น ๆ ได้

๓. **ติวิธัญญา** ปฏิบัติเหมือนในข้อ ๑ พอจิตถอยออกมาถึงขั้นอุปจาระ จะปรากฏนิมิตภาพเหตุการณ์ขึ้น ต้องวิตกถามเสียก่อน แล้วจึงวางนิมิตนั้น แล้วเข้าจิตอีก ถอยออกมา ถึงขั้นอุปจาระก็จะทราบเหตุการณ์นั้นได้

ความรู้โดยอาการ ๓ นี้ ท่านพระอาจารย์ว่า จิตที่ยังเป็นฐีติขณะเป็นเอกัคคตามีอารมณ์เดียว มีแต่สติกับอุเบกขา จะทราบเหตุการณ์นั้นไม่ได้ ต้องถอยจิตออกมาเพียงขั้นอุปจาระจึงมีกำลังรู้ได้ หากถอยออกมาถึงขั้นขณิกะหรือจิตธรรมดาก็ทราบเหตุการณ์นั้นไม่ได้เหมือนกัน เพราะกำลังอ่อนเกินไป

ท่านพระอาจารย์อาศัยไตรวิธญาณนี้เป็นกำลังในการหยั่งรู้หลังเห็นเหตุการณ์ต่าง ๆ ทั้งที่เป็นส่วนอดีต ปัจจุบัน อนาคต และกำหนดรู้จิตใจ นิสัยศาสนาของศิษยานุศิษย์ พร้อมทั้งอุบายวิธีทรมานศิษยานุศิษย์ด้วยปรีชาญาณหยั่งรู้โดยวิธี ๓ ประการนี้ จึงควรเป็นเนติของผู้จะเป็นครูอาจารย์ของผู้อื่นต่อไป

Preaching Words

Prah Ajarn Munn always said about the principles to examine the goodness done by body, speech and mind as :

1. Goodness with no offense is excellent.

2. Receiving all treasure is not better than knowing oneself because the person is the source of the richness.

Having finished on explaining on '*Taja Panja Kamatthana*', he frequently warned in verse. It could make a conclusion in his verse that his followers should find the ways to get out of ' *dukkha*'to reach '*nibbhana*'. If they could not do, they had to be born again and again.

Once he taught a bhikkhu, his disciple who was a vegetarian to understand the right way and stopped doing. He had said, "If you did not do as you were told, there would be no use."

คติพจน์

คำที่เป็นคติ อันพระอาจารย์ท่านกล่าวอยู่บ่อย ๆ เพื่อเป็นหลักวินิจฉัยความดีที่ทำด้วยกาย วาจา ใจ แก่ศิษยานุศิษย์ ดังนี้

๑. ดีใดไม่มีโทษ ดีนั้นชื่อว่า ดีเลิศ

๒. ได้สมบัติทั้งปวง ไม่ประเสริฐเท่าได้ตน เพราะตัวตนเป็นที่เกิดแห่งสมบัติทั้งปวง

เมื่อท่านอธิบายตจปัญจกัมมัฏฐานจบลง มักจะกล่าวเตือนขึ้นเป็นคำกลอนว่า "แก้ให้ตกเน้อ แก้บ่ตก คาพกเจ้าไว้ แก้บ่ได้แขวนคอต่องแต่ง แก้บ่พ้นคาก้นย่างยาย คาย่างยายเวียนตายเวียนเกิด เวียนเอากำเนิดในภพทั้งสาม ภพทั้งสามเป็นเฮือนเจ้าอยู่" ดังนี้

เมื่อคราวท่านเทศนาสั่งสอนพระภิกษุผู้เป็นสานุศิษย์ ถือลัทธิฉันเจให้เข้าใจทางถูกและละเลิกลัทธินั้น ครั้นจบลงแล้วได้กล่าวคำเป็นคติขึ้นว่า "เหลือแต่เว้าบ่เห็นบ่อนเบาหนัก เดินบ่ไปตามทางสิถึกดงเสือฮ้าย" ดังนี้

Benefits

His practicing useful purposes aimed at :

1. Benefits to the Nation – He concentrated on training good moral to people in everywhere he wandered, some parts of the central, almost all of the north and northeastern, the left bank of the Mekhong River. None of his words opposed to the governing. He embedded them to be good, earn a living. This could be the help to the nation in the form of samana (*samana visaya*).

2. Benefits to the Religion – He had ordained in Buddhism with belief and true faith. Being in the priesthood he had learnt and practiced Dhamma Vinaya with persevereance. He seriously did the Dhutanga Observances, maintained samana business, revived the Dhamma Vinaya right to the Buddha's regulations and lectures. He preached, trained his followers to be clever and courageous in training their minds according to the principles of samatha vipassana

บำเพ็ญประโยชน์

การบำเพ็ญประโยชน์ของท่านพระอาจารย์ประมวลลงในหลัก ๒ ประการ ดังนี้

๑. **ประโยชน์ของชาติ** ท่านพระอาจารย์ได้เอาธุระเทศนาอบรมสั่งสอนศีลธรรมอันดีงามแก่ประชาชนพลเมืองของชาติในทุก ๆ ถิ่นที่ท่านได้สัญจรไป คือ ภาคกลางบางส่วน ภาคเหนือเกือบทั่วทุกจังหวัด ภาคอีสานเกือบทั่วทุกจังหวัด และบางส่วนของต่างประเทศ เช่น ฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงของประเทศลาว ไม่กล่าวสอนให้เป็นปฏิปักษ์ต่อการปกครองประเทศ ทำให้พลเมืองของชาติผู้ได้รับคำสั่งสอนเป็นคนมีศีลธรรมดี มีสัมมาอาชีพ ง่ายแก่การปกครองของผู้ปกครอง ชื่อว่าได้บำเพ็ญประโยชน์แก่ชาติตามควรแก่สมณะวิสัย

๒. **ประโยชน์ศาสนา** ท่านพระอาจารย์ได้บรรพชาและอุปสมบทเข้ามาในพระพุทธศาสนานี้ด้วยความเชื่อ และความเลื่อมใสจริง ๆ ครั้นบวชแล้วก็ได้เอาธุระศึกษาและปฏิบัติพระธรรมวินัยด้วยความอุตสาหะพากเพียรจริง ๆ ไม่ทอดธุระในการบำเพ็ญสมณธรรม ท่านปฏิบัติธุดงควัตรเคร่งครัดถึง ๔ ประการดังกล่าวแล้วในเบื้องต้น ได้ดำรงรักษาสมณกิจไว้มิให้เสื่อมสูญ ได้นำหมู่คณะฟื้นฟูปฏิบัติพระธรรมวินัยให้ถูกต้องตามพุทธบัญญัติและพระพุทโธวาท หมั่นอนุสาสน์สั่งสอนศิษย์ให้ฉลาดอาจหาญ ในการฝึกฝนอบรมจิตใจตามหลักสมถวิปัสสนา

which the great Buddha had taught to be firm, enduring, not sensitive to the ways of the world's affection. Stay steadily in Dhamma Vinaya the Buddha had declared. He made himself as the best precedent. He roamed to search for lonely places in some parts of the central, almost everywhere in the northern and northeastern and some parts of Laos. Except for private loneliness, he intended to help people in those areas. Whoever listened to his sermons, they proudly mentioned that it was the benefits to be the human in Buddhism.

Of the duty to the priests, he was appointed by the Supreme Patriarch to be the head and preceptor of Dhamma-yuttika nikaya since he was in Chiangmai. He was promoted to be Prah Khru Vinaya-dhorn in order of precedence in Chao Khun Prah U-pali (Siri Chandha Dhera, Chandra). He did his duty neatly all the time in Chiangmai. Leaving from there, he stopped doing that. The writer (Prah Ariya Khunadhara, Seng Pusso) asked him to do it, he refused to do it in Sakol Nakorn. He said he was in the old age and please left him in ease. The writer agreed with respect.

อันสมเด็จพระบรมศาสดาได้ตรัสสอนไว้เป็นผู้มีน้ำใจเด็ดเดี่ยว อดทน ไม่หวั่นไหวต่อโลกธรรม แม้จะถูกกระทบกระทั่งด้วยโลกธรรมอย่างไรก็มิได้แปรเปลี่ยนไปตาม คงมั่นอยู่ในพระธรรมวินัย ตามที่พระบรมศาสดาประกาศแล้วตลอดมา ทำตนให้เป็นทิฏฐานุคติแก่ศิษยานุศิษย์เป็นอย่างดี ท่านได้จาริกไปเพื่อแสวงวิเวกตามที่ต่าง ๆ คือบางส่วนของภาคกลาง เกือบทั่วทุกจังหวัดในภาคเหนือ เกือบทั่วทุกจังหวัดในภาคอีสาน และแถมบางส่วนของต่างประเทศอีกด้วยนอกจากเพื่อวิเวกในส่วนตัวแล้ว ท่านมุ่งไปเพื่อสงเคราะห์ผู้มีอุปนิสัยในถิ่นนั้น ๆ ด้วย ผู้ได้รับสงเคราะห์ด้วยธรรมจากท่านแล้ว ย่อมกล่าวได้ด้วยความภูมิใจว่า ไม่เสียทีที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์พบพระพุทธศาสนา

ส่วนหน้าที่ในวงการคณะสงฆ์ ท่านพระอาจารย์ได้รับพระกรุณาจากสมเด็จพระสังฆราชเจ้าในฐานะเจ้าคณะ ให้คณะธรรมยุตติกนิกาย ให้เป็นพระอุปัชฌาย์ในคณะธรรมยุตติกนิกาย ตั้งแต่อยู่จังหวัดเชียงใหม่ และได้รับแต่งตั้งเป็น พระครูวินัยธร ฐานานุกรมของเจ้าพระคุณพระอุบาลีฯ (สิริจนฺทเถร จันทร์) ท่านก็ได้ทำหน้าที่นั้นโดยเรียบร้อยตลอดเวลาที่ยังอยู่เชียงใหม่ ครั้นจากเชียงใหม่มาแล้ว ท่านก็งดหน้าที่นั้น แม้ข้าพเจ้าขอร้องให้ทำในเมื่อมาอยู่สกลนคร ท่านก็ไม่ยอมทำ โดยอ้างว่าแก่ชราแล้ว ขออยู่ตามสบาย ข้าพเจ้าก็ผ่อนตามด้วยความเคารพและหวังความผาสุกสบายแก่ท่านพระอาจารย์

In the field of vipassana, he did it with all of his strength. He always taught both the priests and householders to be courageous, be in high spirits in well practice from the 23rd to 59th year (the last year of his life) of his ordination. It could be said with pride that he deserved to be the great honourable dhera in vipassana in the present time.

The Last Period

He stayed in Sakol Nakorn at his old age in B.E. 2484 (A.D. 1931) and spent the time at Baan Namon Forest, Tong Khobe, Muang District and nearby places. In B.E. 2487 (A.D. 1934) he moved to Nong Pue Forest, Na-nai, Punnanikom, Sakol Nakorn till the last year of his life. All through 8 years of his old age, he preached his followers every day. His close disciples recorded his sermons and published. That book was called *'Mutto Dhaya – the goal of final deliverances from suffering'*. In B.E. 2492 (1949) at the age of 80, he began to sick of fever. His close disciples nursed him best. The symptom sometimes got better and sometimes got worse and worse at the late of Buddhist Lent.

งานศาสนาในด้านวิปัสสนาธุระ นับว่าท่านได้ทำเต็มสติกำลัง ยังศิษยานุศิษย์ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ให้อาจหาญ ร่าเริงในสัมมาปฏิบัติตลอดมา นับแต่พรรษาที่ ๒๓ จนถึงพรรษาที่ ๕๙ อันเป็นปีสุดท้ายแห่งชีวิตของท่าน อาจกล่าวด้วยความภูมิใจว่าท่านพระอาจารย์เป็นพระเถระที่มีเกียรติคุณเด่นที่สุดในด้านวิปัสสนาธุระผู้หนึ่งในยุคปัจจุบัน

ปัจฉิมสมัย

ในวัยชรานับแต่ พ.ศ. ๒๔๘๔ เป็นต้นมา ท่านมาอยู่จังหวัดสกลนคร เปลี่ยนอิริยาบถไปตามสถานที่วิเวกผาสุกวิหารหลายแห่ง คือ ณ เสนาสนะป่าบ้านนามน ตำบลตองโขบ อำเภอเมืองบ้าง ที่ใกล้ ๆ แถวนั้นบ้าง ครั้น พ.ศ. ๒๔๘๗ จึงย้ายไปอยู่เสนาสนะป่าบ้านหนองผือ ตำบลนาใน อำเภอพรรณนานิคม จังหวัดสกลนคร จนถึงปีสุดท้ายแห่งชีวิตตลอดเวลา ๘ ปีในวัยชรานี้ ท่านได้เอาธุระอบรมสั่งสอนศิษยานุศิษย์ทางสมถวิปัสสนาเป็นอันมาก ได้มีการเทศนาอบรมจิตใจศิษยานุศิษย์เป็นประจำวัน ศิษย์ผู้ใกล้ชิดได้บันทึกธรรมเทศนาของท่านไว้ และได้รวบรวมพิมพ์ขึ้นเผยแพร่แล้ว ให้ชื่อว่า **"มุตโตทัย"** ครั้นมาถึง พ.ศ. ๒๔๙๒ ซึ่งเป็นปีที่ท่านมีอายุย่างขึ้น ๘๐ ปี ท่านเริ่มอาพาธ เป็นไข้ ศิษย์ผู้อยู่ใกล้ชิดก็ได้เอาธุระรักษาพยาบาลไปตามกำลังความสามารถ อาพาธก็สงบไป อาพาธก็กำเริบมากขึ้น ข่าวนี้ได้กระจายไปโดยรวดเร็ว บ้างเป็นครั้งคราว แต่แล้วก็กำเริบขึ้นอีก เป็นเช่นนี้เรื่อยมา พอออกพรรษา ศิษยานุศิษย์ผู้อยู่ไกลต่างก็

The news of his illness was widespread. His followers took the doctor to remedy him and brought him to rest at Baan Pou Forest, Punnanikom for convenience, but his illness was not better any more.

On 10th November B.E. 2492 (A.D. 1949), he was brought by car to stay at Wat Pah Suddhawaas, Sakol Nakorn and reached there at noon. At 2:23 A.M. on 11th November he had died in peace at the age of 80 among his disciples.

Being brought to Wat Pah Suddhawaas was his determination. He knew for sure that his life could not live long so he said to one of his elder disciples, “If I die at Baan Nong Pue, a large number of animals will be killed. If I die at Wat Suddhawaas, the animals will be saved a lot since there is a market.”

ทยอยกันเข้ามามาปรนนิบัติพยาบาล ได้เชิญหมอแผนปัจจุบันตรวจและรักษา แล้วมาพำนักที่เสนาสนะป่าบ้านภู่ อำเภอพรรณนานิคม เพื่อสะดวกแก่ผู้รักษาและศิษยานุศิษย์ที่จะมาเยี่ยมพยาบาล อาการอาพาธมีแต่ทรงกับทรุดโดยลำดับ

ครั้นเมื่อวันที่ ๑๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๒ ได้นำท่านมาพักที่วัดป่าสุทธาวาส ใกล้เมืองสกลนคร โดยพาหนะรถยนต์มาถึงวัดเวลา ๑๒.๐๐ น.เศษ ครั้นถึงเวลา ๒.๒๓ น. ของวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ศกเดียวกัน ท่านก็ได้ถึงแก่มรณภาพด้วยอาการสงบในท่ามกลางศิษยานุศิษย์ทั้งหลาย มีเจ้าพระคุณพระธรรมเจดีย์ เป็นต้น สิริชนมายุของท่านพระอาจารย์ได้ ๘๐ ปี เท่าจำนวนที่ท่านกำหนดไว้แต่เดิม

การที่ศิษยานุศิษย์และผู้เคารพนับถือได้นำท่านพระอาจารย์มาที่วัดป่าสุทธาวาสนี้ ก็ให้เป็นไปตามเจตนาเดิมของท่านพระอาจารย์ คือเมื่อเริ่มป่วยหนักท่านแน่ในใจว่าร่างกายนี้จะต้องเป็นไปตามธรรมดาของเขาแล้ว จึงปรารภกับศิษย์ผู้ใหญ่รูปหนึ่งว่า **“ถ้าตายลง ณ บ้านหนองผือ นี้ สัตว์ก็จะต้องตายตามมิใช่น้อย ถ้าตายที่วัดสุทธาวาสก็ค่อยยังชั่วเพราะมีตลาด”** ดังนี้

Besides his mercy on animals which would be killed, he might aim at Sakol Nakorn people to manage his corpse. The writer was very proud for the locals to get this honour like the Malla Kings of Kusinara got the duty to make the cremation for the Buddha. Prah Ajarn Munn was the most revered priest, but he chose Sakol Nakorn to be his last place. During his cremation, Sakol Nakorn people were honoured to receive many of his elder disciples from all directions.

His wonderful Dhamma was clearly seen to his followers. He still preached them although he was sick with no fear of death. He challenged them , "*Whoever has the ability to water the dead log to be alive.*" He agreed when his followers asked him for remedy. At the most serious moment, his *sankhara* let him no chances to say any words because of phlegm.

นอกจากความเมตตาสัตว์ที่จะต้องถูกฆ่าแล้ว คงมุ่งหมายฝากศพแก่ชาวเมืองสกลนครด้วย ข้าพเจ้าอดที่จะภูมิใจแทนชาวเมืองสกลนครในการที่ได้รับเกียรติอันสูงนี้ไม่ได้ อุปมาดังชาวมัลลกษัตริย์กรุงกุสินาราราชธานี ได้รับเกียรติจัดการพระบรมศพและถวายพระเพลิงพุทธสรีระฉะนั้น เพราะท่านพระอาจารย์เป็นที่เคารพนับถือของคนมาก ได้เที่ยวไปหลายจังหวัดของประเทศไทย ครั้นถึงวัยชรา ท่านก็เลือกจังหวัดสกลนครเป็นที่อยู่อันสบายและทอดทิ้งสรีระกายไว้ประหนึ่งจะให้เห็นว่าเมืองสกลนครเป็นบ้านเกิดเมืองตายของท่านฉะนั้น ในสมัยทำการฌาปนกิจศพของท่านพระอาจารย์นั้น ชาวเมืองสกลนครยังจะมีเกียรติได้ต้อนรับศิษยานุศิษย์ผู้ใหญ่ของท่านอันมาจากทิศต่าง ๆ มากมายหลายท่านอีกด้วย

ธรรมอันน่าอัศจรรย์ในท่าน อันประจักษ์แก่ศิษยานุศิษย์ที่ไม่ควรลืมก็คือ ในสมัยอาพาธหนักเมื่อยังพูดได้ ท่านได้แสดงธรรมให้ฟังอยู่ตลอดมา ไม่มีการสะทกสะท้านต่อมรณภัยแต่ประการใด ยังกล่าวท้าทายศิษย์ทั้งหลายด้วยว่า **"ใครจะสามารถรดน้ำให้ไม้แก่นล่อนกลับมีใบขึ้นมาอีกได้ก็ลองดู"** ในเมื่อศิษย์ขอรักษาพยาบาลแต่เพื่ออนุเคราะห์ ท่านก็ยินยอมให้รักษาไปตามเรื่อง ครั้นเวลาอาพาธหนักที่สุด สังขารร่างกายไม่ยอมให้ท่านพูดจาได้เลย เพราะเสมหะเฟืองปิดลำคอยากแก่การพูด จึงมิได้รับปัจฉิมโอวาทอันน่าจับใจแต่ประการใด

Daring sign to wait for the last breath was impressed to his disciples for it was scarcely to see. It is common to be born, grow old, be sick and die which no one can escape. Only *the immortal Dhamma* (Nibbhana) is left to flee from birth, agedness, sickness and death. Whoever meets *the immortal Dhamma* is called '*the immortal'* even if he has to leave his body like other people.

คงเห็นแต่อาการอันแกล้วกล้าในมรณาสันนกาลเท่านั้นเป็นขวัญตา ศิษยานุศิษย์ต่างก็เต็มตื้นไปด้วยปีติปราโมทย์ในอาการนั้น ซึ่งหาได้ไม่ง่ายนัก และต่างก็ปลงธรรมสังเวชในสังขารอันเป็นไปตามธรรมดาของมัน ใคร ๆ ไม่เลือกหน้าเกิดมาแล้วจะต้องแก่เจ็บตายเหมือนกันหมด ไม่มีใครล่วงพ้นไปได้สักคนเดียว มีแต่อมฤตธรรม คือพระนิพพานเท่านั้นที่พ้นแล้วจากความเกิด แก่ เจ็บ ตาย โดยสิ้นเชิง ผู้บรรลุถึงอมฤตธรรมนั้นแล้ว แม้ต้องทอดทิ้งสรีระไว้อย่างสามัญชนทั้งหลาย ก็คงปรากฏนามว่า **ผู้ไม่ตาย** อยู่นั่นเอง

พิมพ์ที่
ห้างหุ้นส่วนจำกัด รัฐยาการพิมพ์
974 ถนนโชคชัย 4 แขวงลาดพร้าว เขตลาดพร้าว กทม. 10230
โทร. 02-9423800-1 โทรสาร 02-5708742
Email : rattaya_printing@yahoo.com

